

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVETENSKAPER

”det är så enkelt / att man måste vara teoretiker för att inte fatta det”

En teoretiserande analys av Vi och Dom i David Väyrydens *Marken*

Robert Johansson-Mars

Examensarbete:	Kandidatuppsats, 15 hp
Kurs och program:	KP1125; kultur, kandidatprogram
Termin och år:	VT, 2018
Handledare:	Ola Stockfelt
Examinator:	Mats Nilsson

ABSTRACT

Title: *"it is so simple / that one has to be a theorist not to understand it":
A Theorising Analysis of Us and Them in David Väyrynen's Marken*

Author: Robert Johansson-Mars

Semester and year: Spring, 2018

Department: Department of Cultural Sciences, University of Gothenburg

Supervisor: Ola Stockfelt

Examiner: Mats Nilsson

Keywords: Literary analysis, discourse, identity, Otherness, habitus

This essay examines the construction of Us and Them in Swedish author David Väyrynen's poetry collection *Marken* (2017). These two groups can basically be identified as rural/northern and urban/southern. My aim with this essay has been to examine how – besides from the purely geographic conditions – these identities are being constructed. By applying a close reading method I have analysed how the social and discursive practices of the subject constitute the distinctions between identities. The identifications with one or another given subject position occur in relation to the Other. Thus, the collective identities are constituted by combinations of discourses and distinctions, which exist in the lingual content of utterances as well as in the narrative and the literary structure.

INNEHÅLL

INLEDNING	4
<i>MARKEN</i>	4
BAKGRUND	4
TIDIGARE FORSKNING	5
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	6
TEORI	7
VERKET OCH VERKLIGHETEN	10
METOD	10
ANALYS	12
MOTSTÅNDETS ESTETIK	12
(O)BYGDEN OCH OMVÄRLDEN	16
SMAKENS DISTINKTIONER	21
IDENTIFIKATIONERNA	27
SKEPTICISMEN OCH SJÄLVSTÄNDIGHETEN	32
AVSLUTNING	38
SLUTDISKUSSION	38
KÄLLFÖRTECKNING	41
TRYCKT LITTERATUR	41
DIGITALA KÄLLOR	42

INLEDNING

MARKEN

Det material som denna uppsats ska avhandla är *Marken* (2017), en diktsamling av David Väyrynen (f. 1983). Beteckningen ”diktsamling” kan emellertid diskuteras; i själva verket rör sig boken över ett brett spektrum av genrer: från exempelvis lyriska dikter, brandtal och budord till insändare, e-postmeddelanden och nekrologer. Som debut betraktad har *Marken* varit en stor framgång: såld i 3 800 exemplar och nominerad till både Katapultpriset och Borås Tidnings debutantpris.¹

Merparten av *Marken* utspelar sig i Malmfälten i Norrbottens län. Av förlaget Teg Publishing beskrivs boken som en skildring av bland annat ”hur människorna håller fast vid värden om solidaritet, arbetsiver och ödmjukhet, i tider då röster hörs påstå att kollektiva värden är föråldrade” och ”hur den [regionen Malmfälten] som periferi väljer att förhålla sig till centrum.”²

BAKGRUND

och om nu nån undrar hur mycket salt det ska vara
så börjar jag hålla nu
och slutar nu³

David Väyrynen står vid spisen och lagar palt samtidigt som hans uppläsning av denna okonstlade dikt ur *Marken* spelas upp. Till skillnad från de övriga tre författarna som medverkar i SVT:s *Babel* den här kvällen är Väyrynen inte på plats i studion. I stället får vi möta honom i ett reportage från Gällivare.⁴

Mitt intresse för *Marken* uppstod initialt ur att ha läst recensioner om boken men intensi-

---

1 *TT*, ”Väyrynen kan bli årets debutant”, via *Svenska Dagbladet*, 2018-02-15, <https://www.svd.se/vayrynen-kan-bli-arets-debutant> (hämtad 2018-03-13).

2 Teg Publishing, ”Marken av David Väyrynen” <http://www.tegpublishing.se/katalog/marken/> (hämtad 2018-03-13).

3 David Väyrynen, *Marken*, Luleå: Teg Publishing, 2017, s. 12.

4 ”Babel” (tv-program), säsong 26, avsnitt 9, *SVT*, 2017-10-22 <https://www.svtplay.se/video/15611540/babel/babel-sasong-26-avsnitt-9> (hämtad 2018-03-13)

fierades efter att ha sett inslaget i *Babel*. Jag upplevde någonting i den ”blick” som gestaltade personer och platser i reportaget: panoramabilder över skogslandskap avlöstes av människor i arbete; Väyrynen stod vid en busshållplats, med den rödmålade bygdegården idylliskt i bakgrunden, och blickade ut i fjärran; han språkade med folk i den lilla livsmedelsbutiken; han lagade palt. Det lugna, gemytliga, arbetsamma livet i norr. Allt kändes så schablonmässigt. Min första reflektion var att den ”blick” som jag upplevde att *Babel*-inslaget hade var av det exotifierande slaget. Det uppstod i mig en stark undran om det sätt på vilket platsen och människorna porträtterades i inslaget var berättigat (det vill säga: stod i korrelation med *Marken*, som ju inslaget kretsade kring) eller bara ett resultat av slapp stereotypisering.

Under det inledande arbetet med uppsatsen kom dock mitt fokus att förflyttas en aning, vilket jag ska precisera i avsnittet ”Syfte och frågeställning”. Men anledningen till att jag har valt att skriva om *Marken* är i stort sett intakt och kan delas upp i en spatial och en temporal aspekt:

Den primära orsaken ligger i verkets platstematik och ursprung (en uppmärksammas debutant långt från Stockholms och Malmös hippa poesiscener – bara det!). Jag vill ställa detta mot bakgrund av en samtid präglad av å ena sidan globalisering, urbanisering och centralisering, och å andra sidan såväl nationalistiska och separatistiska rörelser som identitetspolitiska diskussioner. *Marken* kan sägas röra sig både inom och mellan dessa något grovkornigt definierade men ändå åskådliggörande poler, vilket gör verket extra intressant.

Den andra orsaken är att *Marken* gavs ut så sent som i augusti 2017. I denna aktualitet ser jag ett värde ur såväl ett samhällsanalytiskt som ett akademikritiskt perspektiv. Inom den litteraturvetenskapliga forskningen finns en påtaglig tyngdpunkt på 1800- och 1900-talslitteratur. Även ur ett historiskt eller historiografiskt perspektiv bör samtida kulturyttringar läggas vikt vid. Samtiden är i allra högsta grad historiskt, och min övertygelse är att den tid vi lever i – inklusive dess litteratur – behöver betraktas epokalt för att begripas.

TIDIGARE FORSKNING

Det finns ingen tidigare forskning om *Marken*. Inte heller några av David Väyrynen skrivna texter som finns publicerade i tidskrifter har behandlats vetenskapligt. I brist på det partikulära har jag sökt mig mot vidare fält, vilka *Marken* antingen kan placeras inom eller åtminstone ses i relation till. Jag har funnit tre fält vara relevanta och givande att bevandra mig i och förhålla mig till i arbetet med uppsatsen: norrländsk litteratur, arbetarlitteratur och allmogelitteratur.

Bland forskning om norrländsk litteratur har jag läst bland annat ”*Rötter och rutter*”: *Norrland och den kulturella identiteten*, en i mångt och mycket litteratursociologisk antologi. Boken

utgår från titelns begreppspar, vars centrala innebörd är att den kulturella identiteten skapas i dialektiken mellan ens ursprung och ens färdvägar. Att läsa boken har gett god förståelse för konstruktioner av identitet i norrländsk litteratur, men vad jag i synnerhet finner användbart är begrepps-paret rötter och rutter, som jag berör närmare i teoridelen.

Antologin *Linjer i en norrländsk litteraturhistoria*, som är tematiskt bredare än föregående nämnda verk, ger en god översikt till den litterära tradition till vilken *Marken* anknyter. Jag har särskilt fastnat för kapitlet ”Författaren och regionen”, i vilket idéhistorikern Sverker Sörlin skriver om regionalistisk diktning och drar paralleller till internationella strömningar. Jag har funnit Sörlins resonemang värdefulla i mitt försök att kontextualisera och perspektivisera den litterära texten och mina slutsatser om denna.

I *Att ge röst*, skriven av litteraturvetaren Roger Holmström, avhandlas sex finlandssvenska, nyländska författarskap som är förknippade med vad som kan kallas för allmogelitteratur, folklivsberättelse eller hembygds litteratur. Vad jag finner intressant och relevant i *Att ge röst* är det fokus som ligger på hur dessa författare, samtliga verksamma kring sekelskiftet 1900, gestaltar identitet och omvärld. Boken ger givande ingångar till att förstå hur *Marken* konstruerar identitet och plats, vilket är centralt i min uppsats.

En litteraturvetare som har forskat mycket inom arbetarlitteraturfältet är Magnus Nilsson. Hans bok *Arbetarlitteratur* är en överblick vars historiska perspektiv sträcker sig från 1859 till 2005. Men överblickskaraktären till trots rymmer *Arbetarlitteratur* också nedslag i såväl specifika verk och stilar som samhällsliga paralleller. I Nilssons resonemang om arbetarlitteraturens formspråk finns passager som är användbara i min diskussion om *Markens* struktur. Detsamma kan sägas om litteraturvetaren Anders Öhmans bok *De förskingrade: Norrland moderniteten och Gustav Hedenvind-Eriksson*, där Hedenvind-Erikssons författarskap står i fokus, men även tänkvärda passager om norrländsk litteratur på ett mer generellt plan förekommer.

Övrig litteratur som utgör teoretiska utgångspunkter presenteras i teoridelen. Därtill har jag parallellt med den fundamentala, systematiska läsningen inte velat utesluta hugskottets kunskaps-potential, varför andra källor också förekommer i analysen.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Låt mig berätta kort om två texter i *Marken*: ”Det provinsialistiska handlingsprogrammet: Antaget av Den provinsialistiska kampföreningens 1:a stormöte 18 oktober 2015” och ”Verksamhetsberättelse 2016: Verksamhetsåret 151118–161118”. Precis som titlarna yppar rör det sig om ett politiskt manifest respektive en verksamhetsberättelse. Dessa texter utgör de två tillfällena i boken

då idén om separatism, en bysamfällighetens frigörelse från Sverige, är som mest explicit. I sitt uttryck och i de förekommande omständigheterna – att den geopolitiska frigörelsen de facto äger rum – är texterna inte på något sätt typiska för *Marken*, vilket kanske är vad som gör dem så intressanta.

Idén om ”det nya ordningen”, i vilken strävan är att samfälligheten ska vara självförsörjande, ”måste spridas till Kiruna, till Pajala och Övertorneå”.⁵ Man ska undvika ”storsvenska sånger och övriga kulturella uttryck som inte rör medlemmarna i samfälligheten”, och i skolan behöver man ”bygga mera egen kultur med att vi hade eget språk och där kan ju meänkieli och samiska kanske duga”.⁶ Därtill framkommer att ”vi skulle som behöva rita ut dom nya gränserna på kartorna så ungarna vet vilka delar dom ska klippa bort”.⁷

Idén är fullt begriplig och botten tydligt i ett Vi och ett Dom. Bakom en sådan uppdelning torde finnas en rad faktorer, såsom geografiska, politiska och ekonomiska. Vad jag undrar är emellertid vilka *kulturella* mekanismer och företeelser som konstituerar ett Vi, ett Dom och distinktionen däremellan. I sin radikalitet framstår separatismen som bokens tematiska slutpunkt, varför jag finner den intressant att använda som sin absoluta motsats. Med separatismen som ett slags utgångspunkt rör jag mig alltså ”bakåt” i syfte att identifiera gruppbildningarnas kulturella och diskursiva rötter.

Min fråga lyder således: Hur konstruerar *Marken* Vi och Dom?

TEORI

I min analys har jag använt mig av en rad interdisciplinära begrepp som rör diskursiva konstruktioner av subjekt och grupp. Utifrån frågeställningens nämnda Vi och Dom är det mest centrala begreppet *identitet*. Jag har utgått från en diskursteoretisk, socialkonstruktivistisk förståelse av begreppet, det vill säga att identiteten konstitueras språkligt och relationellt⁸. En kompletterande definition – för att använda en formulering baserad på Foucault, Althusser, Laclau och Mouffe – är att identitet är ”*identifikation* med en subjektposition [sic!] i en diskursiv struktur.”⁹

Under arbetets gång har jag mött två olika varianter av beskrivning eller kontextualisering av identiteter, det vill säga det adjektiv som ofta understryker vad en identitet är eller vilket slags

---

5 Väyrynen, *Marken*, s. 95.

6 Väyrynen, *Marken*, s. 73.

7 Väyrynen, *Marken*, s. 77.

8 Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, 2000, s. 16.

9 Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, s. 51 (kursivering i original).

identitet som menas: *social* identitet och *kulturell* identitet. Min uppfattning är att det sociala är kulturellt och det kulturella är socialt (inklusive det asociala, som ofrånkomligen ingår i en socialitetsdiskurs). Då jag dels inte finner någon dikotomi och dels bedömer att uppsatsen inte skulle ha någon vinning av att jag försökte att särskilja social identitet från kulturell har jag valt att bortse från adjektiven i fråga. I stället utgår jag från att identiteten alltid är social, kulturell och diskursiv.

Ett viktigt teoretiskt verktyg för att besvara uppsatsens frågeställning har varit diskursanalysen. Vad i helvete är en diskurs? Ett försök till definition är att en diskurs består av ”utterances which have meaning, force and effect within a social context”.¹⁰ Påståendet kan illustreras av att du sannolikt reagerade på att jag just svor i en kandidatuppsats, ett språkbruk som strider mot idén om vad en akademisk text är. Sara Mills, professor i lingvistik, skriver i ett kapitel om Foucaults diskursbegrepp att diskurser kan lokaliseras dels i system av idéer, koncept, åsikter, tankar och beteende, och dels i vilken effekt som t.ex. en åsikt eller ett beteende framkallar.¹¹

Något som många teoretiker är överens om är att diskurser inte är isolerade, utan uppstår i dialog, relation och kontrast med andra yttranden.¹² Angående detta finner jag inspiration i Susan Stanford Friedmans begreppspår *rötter* (roots) och *rutter* (routes).¹³ Hon ser identiteten som ständigt tillblivande genom dialog och förflyttning. I dessa rutter, vilka kan förstås som antingen bokstavliga eller bildliga, formas identiteten dels av själva färden, det interkulturella mötet. Detta sker genom att subjektet rör sig bortom – och således i förhållande till – ”hemmet”, dvs ens rötter. Den sociala eller relationella kontexten är alltså central för diskurser och identitet.

[R]elationella kännetecknen förklaras av att en betingelse ingår i ett helt system av betingelser som också är ett *system av skillnader*, ett system av särskiljande positioner. Med andra ord definieras en betingelse av allt som särskiljer den från det den inte är, och särskilt från det den står i motsättning till: i skillnaden definieras och bekräftas den sociala identiteten.¹⁴

Vad Bourdieu här kallar för ett system av skillnader – de *distinktioner* som kan göras – är en viktig utgångspunkt i min analys av *gruppbildning* och *kollektiv identitet*, vars diskursiva konstruktion kan

---

10 Sara Mills, *Discourse*, London: Routledge, 1997, s. 13.

11 Mills, *Discourse*, s. 17.

12 Mills, *Discourse*, s. 11.

13 Anders Öhman, ”Vad är en norrländsk identitet?” i *”Rötter och rutter”: Norrland och den kulturella identiteten*, Anders Öhman (red.), Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet, 2001, s. 12 f.

14 Pierre Bourdieu, *Kultursociologiska texter* (4:e uppl.), Stockholm: Bruno Östlings bokförlag Symposion, 1993, s. 300.

förstås efter samma relationella principer som konstruktionen av individens identitet.¹⁵ Winther Jørgensen och Phillips menar att "[i] diskursiva gruppbildningar utesluter man [...] 'den andre', den i förhållande till vilken man identifierar sig".¹⁶

I fråga om distinktioner och de Andra finns hos Bourdieu ett antal begrepp som jag har använt. *Habitus* beskrivs som "en genererande princip" för praktiker och ett "system för att klassificera" dessa.¹⁷ Det är alltså ett slags cykliskt, diskursivt smak- och livsstilssystem som utgör värderingsgrunden för de praktiker som det självt producerar. Bourdieu menar att en grundläggande aspekt av habitus är motsättningen mellan lyxens/frihetens och nödvändighetens smak.¹⁸ I en tämligen klassorienterad diskussion tillskriver Bourdieu särskilt det ekonomiska kapitalet en central roll i nämnda motsättning. Det är dock inget som jag har lagt någon vikt vid i min analys, av den enkla anledningen att inkomster och förmögenheter ytterst sällan berörs i *Marken*.

Ändå har jag funnit lyxens/frihetens och nödvändighetens smak vara två lämpliga glas till det par habitusglasögon som jag använder i analysen. Min distinktion dem emellan kommer alltså inte att vara strikt klassbunden. Snarare kommer den att ske i anslutning till plats och ursprung, vilket är mest relevant för att undersöka hur ett vi i norr och ett dom i söder konstrueras. Bourdieu knyter an habitus även till geografiska faktorer. Han menar att det geografiska rummet aldrig är socialt neutralt.¹⁹ "För att mer fullständigt förklara skillnaderna i livsstil – i synnerhet med avseende på kultur – mellan olika fraktioner, måste vi ta hänsyn till hur de är *fördelade i det socialt hierarkiserade geografiska rummet*."²⁰

Vidare har jag använt mig av språk- och litteraturteoretikern Michail Bachtins begrepp *polyfoni*, ursprungligen en musikterm, som introducerades inom litteraturvetenskapen i och med Bachtins bok *Dostojevskijs poetik*. Ordet kommer från grekiskans *polys* (mången) och *phōnē* (ljud; röst). Det polyfona litterära verket kännetecknas av att det innehåller en mångfald av röster och perspektiv, snarare än att t.ex. en berättare eller en protagonist är enahanda idébärande och -styrande. Självfallet innefattar även litterära verk av det sistnämnda slaget flertalet personer som kommer till tals, men dessa är inte polyfona enligt Bachtins definition. Vad han kallar "den äkta polyfonin av fullvärdiga röster" utgörs i grunden av "[m]ångfalden av självständiga och icke sammansmälta röster och medvetanden".²¹ Min avsikt med att inkludera polyfoni i uppsatsens

---

15 Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, s. 51.

16 Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, s. 52.

17 Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, s. 298.

18 Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, s. 309 f.

19 Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, s. 252.

20 Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, s. 282 f (kursivering i original).

21 Michail Bachtin, *Dostojevskijs poetik*, (2:a uppl.), Gråbo: Anthropos, 2010, s. 10 (kursivering i original).

teoretiska ramverk har varit att komplettera analysen i fråga om hur *Markens* formspråk är meningsbärande för konstruktionen av Vi och Dom.

VERKET OCH VERKLIGHETEN

Jag ska kortfattat redogöra för uppsatsens förhållande till vad vi kan kalla verket (texten innanför bokens pärmar) och verkligheten (allt utanför bokens pärmar). Apropå polyfonin skulle en invändning mot begreppet kunna vara att det är David Värynen som enrådigt har skrivit *Marken* och att flera självständiga röster och medvetanden således är omöjliga. Jag vill betona att de röster och medvetanden som Bachtin nämner angående polyfoni är uteslutande de i verket förekomna. Det är också så polyfonin har använts i analysen. Jag behandlar alltså texten som autonom.

Det leder oss in på två bachtinska begrepp som inte aktivt har använts i analysen, men väl förklarar uppsatsens underbyggnad. *Naiv realism* innebär att ”blanda samman den gestaltade världen med den gestaltande världen”; *naiv biografism* handlar om att författaren som människa inkluderas i textanalysen.²² Vid sidan av de syften och teoretiska utgångspunkter som har presenterats bygger uppsatsen på exkluderingen av naiv realism och naiv biografism. Vad som föregår verket är vad som ibland kallas pre-estetiskt eller icke-litterärt material.²³ Jag har analyserat ett estetiskt föremål, och det är verket, den litterära texten.

Däremot har jag inte valt att se analysen av den estetiska texten som slutet, utan som en aktivitet som öppnar upp för dialog med andra texter. I detta har jag dock varit noggrann med att inte avsäga verket sin autonomi genom naiv realism eller naiv biografism. Min uppfattning är att det inte råder någon motsättning mellan att dels se ett verk som autonomt och dels se det i vidare kontexter. Ett exempel kan illustrera detta förhållningssätt: x (i *Marken*) är på intet sätt y (utanför *Marken*), men en parallell kan dras mellan x och y, vilket öppnar upp för diskussion om x. På så vis hoppas jag att analysen kan placera verket i verkligheten utan att forcera in verkligheten i verket.

METOD

Uppsatsen bygger på en kvalitativ undersökning av *Marken*. Den kan sägas bestå av fyra metodiska verktyg: *närläsning*, *kodning*, *textanalys* och *diskursanalys*. Ordningen i vilken de är uppräknade är högst ungefärlig men ändå någorlunda rättvis. Jag skulle ljuga om jag ens påstod att jag har använt dem som separata metoder. Snarare är de verktyg som under arbetets gång till viss del har smälts

---

22 Michail Bachtin, *Det dialogiska ordet* (2:a uppl.), Gråbo: Anthropos, 1991, s. 161.

23 Paul Tennygart, *Litteraturteori* (2:a uppl.), Malmö: Gleerup, 2010, s. 20.

ner och låtit flyta in i varandra i syfte att finna former och funktioner som är tjänliga för frågeställningen.

Närläsningens position som etta i raden av metoder kan jag dock inte ifrågasätta. Att närläsa innebär, som framgår av termen, att ha ett mycket textnära perspektiv; att grundligt undersöka texten och dess uppbyggnad.²⁴ Under arbetet har närläsningen inte bara varit ett metodiskt verktyg bland de övriga, utan den grund som över huvud taget har möjliggjort kodningen, textanalysen och diskursanalysen. Närläsningen är den metod utifrån vilken jag har utfört de övriga tre metoderna. Samtidigt har jag utfört dessa tre inte bara *utifrån* närläsning, utan också till stor del *genom* upprepade närläsningar.

Min allra första läsning av *Marken*, som nog inte kvalificerar sig som närläsning, gjorde jag för att lära känna och bilda mig en uppfattning om verket. Vid andra läsningen (närläsning) började jag koda materialet. Till att börja med sysslade jag med öppen kodning, men i takt med om-läsningarna övergick kodningen till att bli allt mer selektiv.²⁵ Med kodningen har jag kategoriserat såväl enskilda ordval som längre stycken ur materialet, vilket har varit möjliggjort diskursanalysen. Det är alltså kodningen, i kombination med ett diskursanalytiskt förhållningssätt, som har varit avgörande i det urval som jag har gjort i materialet. Det rör sig om fragment ur *Marken* som jag har funnit dels besvarande frågeställningen och dels problematiserande av detta besvarande. Min förhoppning är att detta har lett till en givande analys som inte förringar identitetskonstruktionernas komplexitet. Därtill har kodningen också fungerat som en dialogisk aktivitet i förhållande till de publikationer som nämndes under rubriken ”Tidigare forskning”.

Vad gäller diskursanalys berörde jag det mesta i teoridelen. Det grundläggande i sättet på vilket jag praktiskt har använt diskursanalys har varit att undersöka vad som (inte) sägs/görs, hur det (inte) sägs/görs, av vem det (inte) sägs/görs och i vilken kontext det (inte) sägs/görs. Som jag nämner ovan har jag utgått från den foucaultska förståelsen ”att diskurser kan lokaliseras dels i system av idéer, koncept, åsikter, tankar och beteende, och dels i vilken effekt som t.ex. en åsikt eller ett beteende framkallar”. Diskursanalysen inleddes parallellt med närläsningen och kodningen, men var den metod som jag använde mig av längst i arbetet, hela vägen in i författandet av uppsatsen.

Av de fyra nämnda metoderna har textanalys varit den minst ”självständiga”. Det beror på dels att närläsningen är en textanalytisk metod och dels att såväl kodning som diskursanalys av skriven text är att betrakta som dito. Man skulle således kunna säga antingen att jag har använt bara närläsning, kodning och diskursanalys eller att hela uppsatsen bygger på textanalys.

---

24 Jimmy Vulovic, *Narrativanalys*, Lund: Studentlitteratur, 2013, s. 123.

25 Göran Ahrne & Peter Svensson, *Handbok i kvalitativa metoder* (2:a uppl.), Stockholm: Liber, 2015, s. 224 f.

ANALYS

MOTSTÅNDETS ESTETIK

Som jag nämnde i inledningen är *Marken* ett heterogent verk som rör sig över ett brett spektrum av genrer. I och med detta ges ett stort antal stilar och uttryck plats. Själva den stilistiska mångfalden kan i sig själv vara tänkvärd, men än intressantare är att se den i kombination med den mängd människor och röster som förekommer i boken. Den stilistiska mångfalden förkroppsligas i ett slags polyfon manifestation.

När Michail Bachtin skrev om den polyfona romanen gjorde han det beträffande Fjodor Dostojevskijs prosa. *Marken* är visserligen ingen roman, men som teoretiskt verktyg, fritt från genrebestämmelser, vill jag ändå pröva polyfonibegreppet. Polyfonin i *Marken* kan exemplifieras med tre skilda utsagor som rör frågan om att flytta från hembygden i norr. Tre självständiga röster, från tre självständiga medvetanden, träder fram, vilket kan identifieras i yttrandenas olikheter liksom i avsaknaden av auktoritär berättare:

”Ungar med så pass rediga fasoner blir det folk av / Ungar utan så pass rediga fasoner flyttar söderut”, hävdas det i en dikt²⁶ Ytringen är barsk: Antingen blir det folk av dig eller så flyttar du söderut; det beror på dina fasoner. Ett annat exempel är den unge man som ger uttryck för en mer ambivalent ståndpunkt. Flytten attraherar i viss mån, men att stanna är gott nog: ”Ibland finns det ju sina stunder man vill fara någonstans, men det går över. Nå är man ganska dum som gnäller, det är ju hur fint som helst här.”²⁷ Ytterligare ett perspektiv finner vi hos den förälder vars dotter har flyttat: ”Nog är man glad åt henne, men varför måste hon så långt?”²⁸ Den generella preferensen är här alltså att stanna kvar i hemtrakten, men det uttrycks på vitt skilda sätt av olika röster som på inget sätt är sammansmälta.

Hur kan polyfoni förstås och tolkas? Låt oss kasta en blick i den litteraturhistoriska backspeglin: Mellan 1975 och 1981 publicerades den tyske författaren Peter Weiss trilogi

---

26 Väyrynen, *Marken*, s. 44.

27 Väyrynen, *Marken*, s. 51.

28 Väyrynen, *Marken*, s. 46.

Motståndets estetik (original: *Die Ästhetik des Widerstands*). Ett tema är just estetikerna – konsten och litteraturen – som politiskt motstånd. Jag ska inte beröra verket *Motståndets estetik* närmare än så, men däremot finner jag det begrepp som är sprunget ur trilogins titel intressant i sammanhanget. Litteraturvetaren Stefan Jonsson definierar motståndets estetik som ”en estetik som gör det kollektiva sinnligt fattbart, och som ger närvaro åt kollektiv som tidigare saknade plats och röst.”²⁹ En närmast identisk definition skulle kunna appliceras på den svenska traditionen av arbetarlitteratur som frodades på 1920- och 1930-talen: Individerna åsidosattes till förmån för ett narrativ i vilket kollektivet gavs utrymme genom en mångfald av röster, perspektiv, tonlägen och stilar.³⁰

Magnus Nilsson, som har forskat mycket om arbetarlitteratur, menar att det hos de gamla proletärförfattarna fanns en medvetenhet kring den mångfald av perspektiv och röster som existerade (och fortfarande existerar) i samhället. Arbetarlitteraturen kom fram som en ideologisk reaktion mot en borgerlig, kapitalistisk hegemoni. Till detta bör noteras ”det faktum att arbetarförfattarnas identitet alltid bygger på insikten att man hör till en annan social grupp än ’de vanliga’ författarna”, det vill säga de borgerliga.³¹ I både begreppet och fenomenet arbetarlitteratur – en motståndshandling byggd på klassmedvetande och estetisk kalibrering – finns bilden av, i grova drag, två perspektiv: vårt och deras.

Det finns alltså en stark koppling mellan å ena sidan en kollektivistisk, polyfon litteratur och å andra sidan den ideologiskritiska motståndets estetik. Med en fot i vardera företeelse finns både mycket arbetarlitteratur och *Marken*. Med det sagt har jag inte för avsikt att argumentera för huruvida *Marken* är att betrakta som arbetarlitteratur eller inte. Däremot finner jag det relevant att belysa släktbandet, eftersom det lägger en signifikativ grund till analysen av och diskussionen om det Vi som konstrueras i *Marken*. Förståelsen för hur arbetarlitteraturen utgjorde ett slags antites till kapitalismen och den borgerliga litteraturen kan överföras från klasskampen till ett mer platsbetonat perspektiv, där periferin går i polemik med centrum. ”Formeln” är densamma, fast begreppsapparaten korrigeras. Det handlar om hur en på ett eller annat sätt perifer litteratur (som i det här fallet skulle kunna kategoriseras som malmfältslitteratur, norrländsk litteratur eller hembygds-litteratur) förhåller sig till en hegemoni, vilken i ett spatialt hänseende kan sägas vara Stockholm och/eller sörländet.

Att tala om en politisk dimension i ett litterärt formspråk är inte oväsentligt. Bachtin skriver om den polyfona romanens ”självständiga och i lika grad fullvärdiga språkliga och innebördsliga centra, vilka ej underordnats den enhetliga stilens och tonens monologiska *diktatur*”³² medan

---

29 Stefan Jonsson, *Rapport från Sopornas planet: kritiska essäer*, Stockholm: Norstedts, 2009, s. 289.

30 Magnus Nilsson, *Arbetarlitteratur*, Lund: Studentlitteratur, 2006, s. 155 & 159.

31 Nilsson, *Arbetarlitteratur*, s. 156.

32 Bachtin, *Dostojevskijs poetik*, s. 246 (min kursivering).

litteraturvetaren och tillika Bachtinkännaren Sue Vice menar att "[t]he polyphonic novel is a *democratic* one, in which equality of utterance is central".³³ Att låta formspråk kategoriseras som diktatoriska och demokratiska må vara att dra politiseringen av litterär form till sin spets, men det innehåller samtidigt en tydlig fingervisning som är värd att beakta.

Vad som konstituerar ett formspråks politiska dimension kan självfallet stötas och blötas genom frågor om vilken roll författare, förlag och kulturpolitik spelar i verkets tillkomst. Det kräver emellertid andra infallsvinklar, som säkert har sina fördelar men som samtidigt avsäger verket dess autonomi och betydelse i sig självt. I det textnära perspektiv som jag – och, för all del, Bachtin och Vice – utgår från handlar det om vad som sägs i texten och hur det sägs. Med det vill jag påstå att formspråket i *Marken* är att betrakta som den demokratiska polyfoni som Vice nämner; demokratiskt i den mening att en mängd perspektiv och röster ges utrymme, snarare än en röst sprungen ur ett perspektiv.

En kärna i varför jag ser polyfonin som motståndshandling är själva mångfalden. Det är en litterär teknik som, i Jonssons ord, "ger närvaro åt kollektiv som tidigare saknade plats och röst". Anders Öhman, även han litteraturvetare, menar att polyfonin "dikteras [...] av behovet att gestalta de sidoställda perspektiven".³⁴ Synsättet ter sig sympatiskt men jag tycker att det samtidigt är synnerligen problematiskt, då det är ömsom kritiskt och ömsom naivt. Å ena sidan kan det verka till att både belysa och motarbeta strukturella orättvisor som tar sig uttryck i homogenitet, men å andra sidan utgår själva hyllningen av polyfonin från samma struktur. *Från vad* är perspektiven som tar plats i det polyfona verket sidoställda? *Vilken plats* och *vilken röst* saknar kollektivet och *var* ges det närvaro? Jonssons och Öhmans synsätt, till vilket jag anmäler mig som medskyldig, ingår i en centrum- och periferidiskurs, i vilken de perifera ges tillträde till ett centrum. Att, som Jonsson, tala om att ett kollektiv saknar röst är att tillintetgöra deras varje uttryck som inte når "centrum" och dels den "perifera" plats på vilken dessa uttryck tar sig. *Marken* rör sig inom samma diskurs. Det förekommer ofta en medvetenhet inför förhållandet mellan centrum och periferi, vilket jag berör närmare i avsnitten "(O)bygden och omvärlden" och "Identifikationerna".

En stor del av *Marken* utspelar sig i Malmfälten, och i verkets polyfoni ingår nästan uteslutande norrländska röster. Redan detta antyder ett Vi, ett kollektiv skilt från de Andra – stockholmarna/sörlänningarna – vars medvetande och röster inte ges utrymme. Detta skapande av Vi och Dom kan alltså förstås utifrån vilka som kommer till tals, men också utifrån vilka som gestaltas och hur de gestaltas. I detta är mångfalden av genrer intressant. Att vissa icke traditionellt

---

33 Sue Vice, *Introducing Bakhtin*, Manchester: Manchester University Press, 1997, s. 112 (min kursivering).

34 Anders Öhman, *De försörjningsgrade: Norrland, moderniteten och Gustav Hedenvind-Eriksson*, Stehag: Bruno Östlings bokförlag Symposion, 2004, s. 93 f.

skönlitterära texttyper förekommer i skönlitteraturen är inget nytt, men det beaktansvärda ligger i den kombination och den kontext i vilken detta sker i *Marken*. Genom att se bokens nekrologer, födelsedagsnotiser, insändare och e-postmeddelanden inte bara som enskilda texter, utan som delar i en helhet, framträder en meningsbärande struktur. Födelsedagsnotiserna och nekrologerna porträtterar människor som utan pretentioner har levt oglamourösa, respektabla liv³⁵. E-postmeddelandena i ”Holmgrens hemlängtan” har ett mycket vardagligt språk långt från den traditionella brevromanens mer högtravande stil.³⁶ Insändarna³⁷, som är fyra till antalet och samtliga undertecknade *Det blir bara sämre*, är oakademiskt skrivna debattinlägg utifrån ett slags sunt-förnuft-etos som vi som läser landsortstidningar nog kan känna igen:

Nu har jag då hört nog med tråkigheter om ungdomsidrotten för att inte reagera. Och jag måste då säga att jag känner inte igen mig från förr i detta spektakel som kallas dagens ungdomsidrott. [...] Nä nog blir det svårt att klara sig vidare i livet om man inte ens lyckas ordna träningar utan istället gråter åt föräldrarna att dom måste ordna allt. [...] Förr sparkade vi boll för det var roligt. Inte som nu bara för man ska bli känd. Inte är det heller konstigt när teven bara visar en spelare och inte hela laget.³⁸

Dessa texter är exempel på vad som skapar bokens kritiska struktur – en kritik vars udd kan anas vara riktad mot både individualism och elitism. Det handlar om en folkets estetik i dubbel bemärkelse. Att folket och vardagliga utsagor lyfts fram i ett poetiskt sammanhang skapar ett mervärde till ett opretentiöst leverne och till ett folkligt språkbruk. Därtill finns en aspekt som rör textens funktion i läsakten. Nilsson skriver angående arbetarlitteratur ”att poesi som inte har en allt för komplicerad form har större förutsättningar att bli läst i de breda folklagren”.³⁹ Det är fråga om en poesi som varken kräver enorm belästhet eller bygger på svårbegripligt bildspråk. I *Markens* själva struktur och formspråk har folket som begrepp placerats i poesin samtidigt som poesin har placerats hos folket. I detta dubbla inkluderande upplever jag en motståndets estetik.

Att *Marken* är lättillgänglig är självfallet inte bundet till plats eller konstituerande av ett särskilt Vi vare sig i verket eller utanför det. I detta avseende gäller inkluderingen ett bredare, icke-definierat vi – ett vi som är svaret på frågan om vem som inbjuds till att läsa verket. Detta ser jag emellertid som en förutsättning för att polyfonin ska vara trovärdig i konstituerandet av det sär-

---

35 Väyrynen, *Marken*, s. 137 ff. resp. 174 ff.

36 Väyrynen, *Marken*, s. 116 ff.

37 Väyrynen, *Marken*, s. 47, 89, 101 & 149.

38 Väyrynen, *Marken*, s. 47.

39 Nilsson, *Arbetarlitteratur*, s. 162.

skilda Vi:et, det vill säga att vardagliga utsagor av det slag som vanligtvis sägs på ett enkelt sätt kräver ett enkelt språk. Alla med grundläggande svenskkunskaper inkluderas i läsakten av de texter vars partikulariteter såväl som övergripande struktur bär på de diskurser som konstruerar vilka som är Vi och Dom.

(O)BYGDEN OCH OMOVÄRLDEN

”Välkommen till Lappland. Om du hade bott här hade du varit hemma nu.”⁴⁰ Hälsningen på *Markens* försättsblad stakar ut vägen för vad som väntar. Platsen, i vid bemärkelse, är nämligen central. Det finns ett till titeln kopplat Här, vilket kan definieras som den mark som identifieras som hemma. Detta Här är en plats vars innebörd skiftar parallellt med perspektiven: från det egna huset, hembyn och Malmfälten till hela Norrland. Tvivlet på att du som tilltänkt läsare är hemmahörande Här framgår med emfas på försättsbladet. Kanske är du utflyttad; kanske är du sörlänning. Sannolikheten är i varje fall att du tillhör de 88,3 av Sveriges invånare som bor någonstans på de två femtedelar av landets yta som utgörs av Götaland och Svealand.⁴¹ Eller så är symboliken i välkommandet okomplicerad, som vore hälsningen en vägs skylt: Bara de utifrån – de Andra – behöver välkomnas, ty Vi är redan Här. Men samtidigt är inte alla tillhörande detta Vi nödvändigtvis kvar i hembygden.

Ett sätt på vilket Vi och Dom konstrueras i *Marken* är genom relationer till platser. I detta är det geografiska inte oväsentligt, men vad jag söker är främst de kulturella och sociala aspekterna av det som i någon mån är geografiskt betingat. Jag vill betona att det inte är fråga om att försöka tillskriva platser agens, det vill säga att platser i sig skulle konstruera identitet. Vad jag intresserar mig av är den diskursiva relationen mellan människa och plats – en relation i vilken människan intar identitetsskapande subjektpositioner. I boken *Det dialogiska ordet* skriver Bachtin att det är

det *egna verkliga hemlandet*, som ger synvinkeln, måttstockarna, inställningen och värderingarna, organiserar synsättet på och förståelsen av de främmande länderna och kulturerna (härvidlag värderas det familjära inte nödvändigtvis positivt, men det ger alltid måttstockarna och bakgrunden). Redan detta (dvs att det inre organiserande centrum för synsätt och gestalt-

40 Försättsbladet, d.v.s. det blad som återfinns mellan bokpärmerna och sida 1.

41 Statistiska Centralbyrån, ”Folkmängd i landskapen den 31 december 2016”, 2017-03-21, <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--forsamling-landskap-och-stad/folkmangd-i-landskapen-den-31-december-2016/> (hämtad 2018-03-13).

ning ligger i det familjära) ändrar i grunden hela bilden av den främmande världen [...].⁴²

Detta synsätt kompletterar Stanford Friedmans begreppspar rötter och rutter, i vilket rötterna visserligen bejakas men rutterna, det vill säga färdvägarna och interkulturella möten, är det som konstituerar den till rötterna knutna identiteten. Bachtin tar mer fasta på rötterna, vilket i min applicering inte innebär *hemlandet* som i meningen nationalstat, utan likaväl kan vara en lokal eller regional förankring. Hemmet i mening bostad, de mest lokala av rötter, är en aspekt varigenom skillnad målas upp. Jag ska emellertid börja med att försöka förstå hemmets betydelse utifrån de rutter som förekommer i boken.

I en födelsenotis uppmärksammas Stefan, 50, i Parakka. 30 år tidigare fick han jobb vid Kirunagruvan, men ”Stefan trivdes aldrig i sin lägenhet i Kiruna och tillbringade därför all sin lediga tid i hembyn, i huset han också tagit över sedan föräldrarna gått bort.”⁴³ Just denna rutt rör sig visserligen inte längre bort än Kiruna, men Stefans förhållningssätt till hemmet ingår i en vidare diskurs. I denna hemdiskurs är lägenhet, betong och avsaknad av natur något negativt. På detta kan flera exempel ges, allt som oftast knutet till Stockholmsvistelser:

Uti en usel etta, vi stirrat vintern lång.
Om det kan vi berätta, som bodde bland betong.
Men dom som hitta eget, i kranskommun säg hur,
fick pendla långt till kneget, och knappast nå natur.⁴⁴

Somliga försvann från trakten
för att aldrig komma åter,
men av dom som reste var det
tusentals som inte kunde
med att leva i förskingring,
hemlös i en centrumtvåa.⁴⁵

Längtan hem är som med snuset när man försöker sluta. I början går det bra och man tänker knappt att man är utan, men efter ett par månader blir det

---

42 Bachtin, *Det dialogiska ordet*, s. 30 (kursivering i original).

43 Väyrynen, *Marken*, s. 137.

44 Väyrynen, *Marken*, s. 81.

45 Väyrynen, *Marken*, s. 162.

bara värre och värre. Förr såg jag nå grönt här och där och kunde glädjas åt det, men nu ser jag bara cementhelvetet.⁴⁶

Kontexterna till textutdragen ovan är hemlängtan/återvändo, vilket är ett vanligt förekommande motiv i *Marken*. Det binder samman känslan av hem med en inställning till hemmets materialitet, det vill säga boendetyp, bostadens storlek, betongen, ”cementhelvetet” och bristen på natur. Kärleken till naturen är en identitetsmarkör som bär starka traditioner i den norrländska litteraturhistorien.⁴⁷ Det finns också flera exempel i *Marken*. Det berättas om en person som emellanåt brukade vara borta från huset i veckor; under tiden bosatte han sig i en kåta på berget där han ”levde av vad skogen gav”.⁴⁸ Synen på vad som är natur och inte ges av en annan person som förklarar för en sörlänning att ”[k]an man inte gå vilse och svälta ihjäl så är det ingen skog”.⁴⁹ Någon skulle kanske föra resonemang om ett slags vildmarksromantik, men kanske bör dragningen till natur inte bara ses till vad det är, utan till vad det *inte* är. Om vi som Stanford Friedman låter rutternas vara bärande i den till rötternas knutna identiteten finner vi i sammanhanget staden, Stockholm, som naturens antites. Naturen står i motsats till lägenhet, betong och ”cementhelvetet” – en diskurs som korrelerar med Vi och Dom.

Den subjektspostion som intas i förhållande till natur/stad är alltså dialektisk: Identitet bygger syntetiskt på identifikation med en miljö och disidentifikation med en annan. Men det handlar inte bara om hemmets materiella betingelser. I boken *Place and Space in Modern Fiction* undersöker religions- och litteraturvetaren Wesley A. Kort platsers betydelse i sex skönlitterära verk. Kort utgår från tre typer av relationer mellan människa och plats, vilka bygger på tre typer av rum (*spaces*): det personliga, det sociala och det kosmiska, där den sistnämnda kategorin är diffusast och berör bortommänskliga betingelser, såsom natur.⁵⁰ Frågan om bostadens materialitet kan klassificeras som det personliga, men kvar är det sociala, som Kort menar är den dominanta aspekten i människans förhållande till plats.⁵¹

I *Marken* är den sociala platsen väsentlig i fråga om den kollektiva identiteten. Detta överlappar mycket av vad jag diskuterar under analysens övriga rubriker, varför jag här inte ska röra mig djupgående i de olika nyanserna av det sociala. Men central i sammanhanget är känslor av alienation – inte i marxistisk-materialistisk mening (även om det för all del förekommer i den separa-

---

46 Väyrynen, *Marken*, s. 129.

47 Jonas Thente, citerad i Anders Öhman, *De förskingrade: Norrland, moderniteten och Gustav Hedenvind-Eriksson*, s. 43.

48 Väyrynen, *Marken*, s. 174.

49 Väyrynen, *Marken*, s. 156.

50 Wesley A. Kort, *Place and Space in Modern Fiction*, Gainesville: University Press of Florida, 2004, s. 19 f.

51 Kort, *Place and Space in Modern Fiction*, s. 20.

tistiska idén), utan på ett socialt plan. I ”Hemvändervisan” illustreras på följande vis hur denna känsla infinner sig i en stockholmsk kontext:

Om vi så inte trälar, finns inget kvar där sen.
Bland hundratusen själar, men ändå ingen vän.
Man säger tät om orten, fast bygden där är gles.
Kan grannars namn från porten, men aldrig att man ses.⁵²

Huruvida en sådan avsaknad av mellanmänsklig kontakt är ett symptom av eller en orsak till uppdelning av Vi och Dom kan diskuteras. Men om vi likt Kort förutsätter att platsens sociala dimension är den dominerande torde en sådan brist på socialitet som förekommer i citatet befästa en eventuell uppdelning. Platsen, i egenskap av social plats, är således en byggsten i konstruktionen av Vi och Dom. Notera i exemplet ovan också ordleken med tätortens glesbygd. Däri ryms idén om ”bygden” som något socialt, eftersom ”bygdens” gleshet i tätorten likställs med bristen på vid sidan om jobbet sociala sammanhang. Genom denna rutt konstrueras alltså en bild av hemmet knutet till rötterna; en distinktion mellan platser görs, och genom värdering konstrueras platsen och Vi:et på ena sidan skiljelinjen.

Hembygden gestaltas, till skillnad från Stockholm, som en plats för gemenskap och sammanhang. Kollektivismen tar sig uttryck genom arbete, föreningsliv och kaffe – en dryck som alltid verkar intas i samvaro.⁵³ Det kan jämföras med den passage i ”Holmgrens hemlängtan” som utgör sinnebild för alienationen i storstaden. Petter Holmgren råkar en flyktigt bekant som är på väg att flytta hem till Tornedalen. Den bekante berättar att han ”[j]obbade elva år här nere. Men aldrig nånsin hände det att nån bjöd mig in på en enda kopp kaffe.”⁵⁴ Man kan tala om en platsens slutenhet, som målas upp som något negativt och typiskt för de Andra. En man vid namn Palon Juhani gästas av en sörländsk vandrare som frågar varför han inte bygger hus längre söderut, varpå Palon Juhani svarar: ”Där nere kring Stockholm står det förbudsskyltar överallt. Enskild väg, privat område, fiske förbjudet. Allt är avspärrat.”⁵⁵ Dualismen gästvänlighet/slutenhet framgår än mer påfallande i diktsviten om Kaikkinen, en norrlänning som akut behöver låna toalett när han är i Stockholm och frågar i en klädbutik:

---

52 Väyrynen, *Marken*, s. 80.

53 David Väyrynen, *Marken*, se t.ex. s. 17, 23 & 52.

54 David Väyrynen, *Marken*, s. 128 (kursivering i original).

55 David Väyrynen, *Marken*, s. 155.

”Inte har vi toalett för
allmänheten, du får söka
dig till något annat ställe”
var det svar butiksbiträdet
gav den nödiga som sade:
”Om du kommer upp till Lappland
får du låna vårt torrdass,
skita där så mycket du vill”⁵⁶

Det diskursiva avståndet som finns mellan Här och Där, mellan Vi och Dom, är knutet till – men inte synonymt med – det geografiska avståndet. En aspekt att ta hänsyn till är de riktningar utifrån vilka det geografiska beskrivs. Det ironiseras över att man ”ska renovera järnvägen ändå upp till Umeå”⁵⁷, och det påpekas att ”inte så mycket nytt folk” finns i hemorten.⁵⁸ Det finns häri en underliggande mening att människor inte kommer Hit. Petter i ”Holmgrens hemlängtan” berättar om att han har bjudit med sin stockholmska flickvän Charlotte till stugan i norr, men att hon, till hans besvikelse, inte vill följa med. ”Säger att hon är en stadstjej så hon tror inte hon skulle orka.”⁵⁹ Man kan argumentera för att Charlotte bara är en individ som trivs i en urban miljö, men det vore att bortse från kontexten. Petters och Charlottes förhållande gestaltas över 14 sidor (*Markens* klart längsta text) och utgör den mest konkreta relationen mellan norr och söder, den mest påtagliga rutten, i ett skönlitterärt verk som genomsyras av gruppbildning. Snarare är deras förhållande att betrakta som ett bildligt möte mellan Vi och Dom.

Petter är ett exempel på bokens utflyttningsmotiv. Vad gäller förhållandet går det till sist föga överraskande i graven och Petter längtar hem. Det går hand i hand med exempelvis Sonja, en kvinna som i unga år flyttade till Stockholm men återvände till hembyn efter bara ett år på grund av bland annat ”skillnaderna mellan norr och söder”.⁶⁰ Den i boken vanligt förekommande hemlängtan och återvändon kan ses som ett slags konstruerande av ett Vi genom rutter. Att utflyttning i urbaniseringens tidevarv äger rum konstateras i dessa texter, men rötterna är ändå hemmet, den plats på vilken Vi hör hemma. Att den omdiktade Kaikkinen kör till Stockholm på 16 timmar och tillbaka till Lappland bara 15 timmar eftersom ”foten brukar väga tyngre / när den längtar efter hemmet”⁶¹ kan man dra på smilbanden åt, men beskrivningen fångar en till rötter och rutter bunden essens.

---

56 David Väyrynen, *Marken*, s. 169.

57 David Väyrynen, *Marken*, s. 53 (kursivering i original).

58 David Väyrynen, *Marken*, s. 50.

59 David Väyrynen, *Marken*, s. 127.

60 David Väyrynen, *Marken*, s. 138.

61 David Väyrynen, *Marken*, s. 162.

Men den som har lämnat är också välkommen åter, som i nämnda exempel där Kaikkinen hämtar hem sin hemlängtande kamrat, eller som i dikten ”Fason”:

Men fason är också det att vara byggd av sådan gammaldags fason
att man står vid köksfönstret med en kopp buljong i hand
och väntar den återvändande, även om det kommit till det
trettionde året sedan man senast öppnade dörren för ungen
att någon gång komma hem⁶²

Hemmet är, till skillnad från omvärlden, en trygg punkt. När Petter i ett av sina e-postmeddelanden skriver om vissa sexuella förehavanden konstaterar han att ”[b]lir man uthängd får man flytta hem. Hemma kommer ingen åt en.”⁶³ Parallellt med denna hemmets trygghet förekommer i *Marken* en stigmatisering av omvärlden. 24-årige Jannok funderar emellanåt på att flytta men kommer fram till att han har det bra hemma: ”Nej, man har hört så mycket nu redan, att jo det är bränder överallt och folk mördas och det är krig. Men inte fan händer det. Inte ens en kopp rör sig här, man kan vara säker i byn.”⁶⁴ Mönstret går igen hos en förälder vars dotter har flyttat, först till Stockholm och sedermera till London: ”Man hör ju så mycket på teven / om allt elände där / i utlandet.”⁶⁵

SMAKENS DISTINKTIONER

En del av konstruktionen av Vi och Dom bygger på sammanstötningar vad gäller smak. Dessa återfinns i bland annat två motsatta matdiskurser. Låt oss börja med att titta på ett utdrag ur dikten ”Sjungen förbön vid Eliassons matbord”:

Hörru farmor
du som har lärt oss allt
lär nu barnen
att äta ordentligt
Ge dom alla ögon att se
så dom begriper att mat är mat

---

62 David Väyrynen, *Marken*, s. 44.

63 David Väyrynen, *Marken*, s. 117.

64 David Väyrynen, *Marken*, s. 53.

65 David Väyrynen, *Marken*, s. 46.

och inget annat svammel
som nån fin tavla⁶⁶

I andra strofen pläderas, metaforiskt eller inte, för en sinnlighet utifrån vilken maten ska förstås som enbart mat. Att andra uppfattningar betecknas som ”svammel” talar sitt tydliga språk, men desto mer finns att utläsa i det påföljande exemplet på svammel, ”som nån fin tavla”. I egenskap visuellt medium är tavlan främst att förknippa med synbar skönhet. Tanken på att maten på tallriken skulle ha något värde i att vara vacker att skåda avfärdas. Detta förstärks av det faktum att tavlan, som används som motsats till maten, är ”fin”. Men ”fin” är ett mångtydigt ord som också rymmer både smak och social ställning, som i exempelvis ”finkultur” eller ”en fin familj”. Att det därtill är fråga om ”nån fin tavla” indikerar ignorans (ingen specifik konst kan nämnas) och/eller förakt (ingen specifik konst bör nämnas).

Att den samtida matdiskursen rör sig i oönskad riktning framkommer av att det är farmor som tilltalas som beskyddare av ett ideal som genom henne fortfarande existerar men som samtidigt står inför upplösning. Hon, som del av en äldre generation, besitter de värderingar som upphöjs i dikten. Av henne ska barnen, den yngre generationen, läras att begripa att mat är mat, det vill säga i huvudsak instrumentell föda, och att denna ska ätas ordentligt. Förkastandet av matens estetiska egenskaper, liksom dess sociala och kulturella betydelse, är en kritik som kan och kanske även bör ställas mot bakgrund av matens position i ett samtida medieklimat. Mat offentliggörs i mer eller mindre tillrättalagd form i tidningar, tv-program och sociala medier. Som mediekonsument konsumerar jag denna mat inte som *mat* i egentlig mening, ty jag förtär den inte (inte heller tillagar jag den eller doftar dess aromer). Den mat som jag konsumerar är ett visuellt objekt som uttrycker vad som kan kallas matens mervärde: dels måltidens estetik och dels det kulturella, sociala och ekonomiska kapital som finns kopplat till maten i fråga.

Den sinnlighet som efterfrågas i dikten är alltså en sinnlighet vars empiri av kost ska vara fri från estetiska, sociala och kulturella värderingar. Men häri finns en paradox. Sättet på vilket en icke-värderande matdiskurs framhävs bygger i själva verket på samma värderingssystem som kritiseras. Att inte värdera värderas högt och att värdera värderas lågt. Den mat som estetiskt, socialt och kulturellt värderas är den mat som estetiskt, socialt och kulturellt inte värderas, och vice versa. Det intakta värderingssystemet framträder tydligast i förhållandet mellan det eftersträvandsvärda och det icke-eftersträvandsvärda: Mat ska visserligen vara mat, men därtill också inte-nån-fin-tavla som ständigt står i relation till ”svammel” eller ”krafts”:

---

66 David Väyrynen, *Marken*, s. 105.

Bort med allt krafs, på en gång!
Börja från början, med mat och värme,
inte äre så noga, bara man får näring i sig.
Sen hure smakar, inte tänker man på det.⁶⁷

Detta är ett av flera exempel på den hos Vi:et dominanta matdiskursen, maten som något instrumentellt. Det talas i positiva ordalag om ”bukfylla” och ”det huvudsakliga näringsintaget”, och ”så länge det inte är mögel på så gör det väl detsamma [vilka råvaror som används]”.⁶⁸ Men emellanåt förekommer värderingar av smak, som att dagens lunch är ”nästan alltid gott” och ”så äcklig var inte gröten att du inte kan äta nu”.⁶⁹ I det sistnämnda exemplet bejakas att mat utifrån sin smak kan betraktas som oätlig, men centralt är att gröten *inte* var så pass äcklig och underförstått därmed bör ätas. Med tanke på de värderingar som görs vore det förhastat att tala om anspråk på att avkultivera maten till den grad att den blir enbart ett fysiologiskt nödvändigt näringsintag. Emellertid är det rimligt att tala om att diskursen rymmer en positionering som, om vi föreställer oss en vidare matdiskurs som linjärt sträcker sig mellan en kultur- och en naturpol, söker sig mot den sistnämnda utan att fullständigt avfärda den förra.

Liksom maten tillskrivs alkoholen ett instrumentellt syfte. ”Drick inte enbart vatten, utan använd också något brännvin”, uppmuntras det till, eftersom ”[b]rännvin är bra för magen och för att rensa huvudet”.⁷⁰ Alkoholen kan göra gott och rent av vara en nödvändighet. I *Markens* budord 396 och 397 redogörs för både ”[f]örbud mot att dricka upp allt husbrännvin ifall någon skulle *behöva* en klar” och ”[p]åbud om att bjuda en klar åt den som *behöver* den”.⁷¹ Från detta *behov* av alkohol kan en rak linje dras till näringsintaget. Både mat- och alkoholdiskursen innehåller ett slags funktionalistiskt, anti-hedonistiskt förhållningssätt. Jag vill visa ett utdrag ur texten ”Acklimatiseringsbjudningen” (en titel som jag har anledning att återkomma till). Norrlänningen Petter samtalar med stockholmarens Jonas:

är du intresserad av öl jag skulle tro att en god lager passar riktigt bra till den här maten – jo men nå är det väl mest för att bli full inte är det så noga egentligen – haha ja det är klart själv gillar jag mörk öl det sitter väldigt mycket

---

67 David Väyrynen, *Marken*, s. 26.

68 David Väyrynen, *Marken*, s. 75, 92 & 114.

69 David Väyrynen, *Marken*, s. 33 & 30.

70 David Väyrynen, *Marken*, s. 40.

71 David Väyrynen, *Marken*, s. 104 (mina kursiveringar).

smak i det – serveras det så nå dricker jag brukar inte lägga märke till
namnet smakar det öl så smakar det öl⁷²

Mönstret från tidigare nämnda ”mat är mat” återkommer här i Petters ståndpunkt i ölfrågan: ”smakar det öl så smakar det öl”. Det viktigaste med ölen är att bli berusad, eller för att parafrasera: Petter är av åsikten att rusdryck är rusdryck. Berusningsfunktionen ställs i kontrast mot konnässörens smak, likt vad Bourdieu kallar för å ena sidan nödvändighetens smak och å andra sidan lyxens/frihetens smak.⁷³ Norrlänningen och stockholmare gestaltas som varandras antiteser, inte bara i synen på öl, utan även genom två motstridiga matdiskurser. Det berättas att Jonas ”heliga stund” är att på helgerna gå till torget och köpa bra råvaror. Petter svarar med att ”kan det verkligen spela någon roll vad man sätter i grytan det ska ju ändå bara koka ihop” och ”så länge det inte är mögel på så gör det väl detsamma”.⁷⁴ Här är det Petter som möter vad som i sammanhanget kan benämnas en stockholmsk matdiskurs. Men det finns också exempel på rutter i motsatt riktning, där stadsbonds inställning till palt, en symbol för det norrländska köket, illustreras:

För stadsbor duger inte palten om den inte
äts som exotiskt inslag på norrlandsveckan,
stucken av tandpetare eller under signatur,

kallad nåt franskt och glest utlagd på stora fat
i stora salar eller nåt vietnamesiskt och
serverad i små pappmuggar i små kiosker⁷⁵

Här är enda gången som det norrländska placeras i en exotifieringsdiskurs, men det görs med viss reservation. För att de Andra ska attraheras av palt ska den inte kallas för palt, utan något franskt eller vietnamesiskt. Det kan tolkas som att det norrländska i sig inte anses vare sig fint eller exotiskt nog. Men mer påtagligt är den indirekta porträtteringen av stadsborna: De verkar strunta i själva maten, vilket strider mot Jonas noggrannhet med råvaror. I stället förefaller det viktiga vara vad maten kallas samt var och hur den serveras. I ljuset av detta ställs Jonas, en symbol för stockholmare, i ett annat ljus – inte främst som en samvetsgrann konnässör som söker de bästa råvarorna, utan snarare någon vill framställa sig själv som den typen av person.

Finns det något utöver det basala, själva näringsintaget, som lyfts fram i *Marken* är det matens

---

72 David Väyrynen, *Marken*, s. 114.

73 Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, s. 309 f.

74 David Väyrynen, *Marken*, s. 114.

75 David Väyrynen, *Marken*, s. 108.

praktiska aspekter. Palt målas upp som en mycket bra maträtt. ”Palt kan vem som helst koka, när som helst / och så när som överallt, aldrig beroende av / tillgång till ett halvt skolkök”.⁷⁶ En annan fördel är med palten är ”att den med fördel / kan skäras i bitar och ätas med händerna, // därför idealiskt för matbacken till arbetet”.⁷⁷ Palten är praktisk mat, sett ur såväl ett tillagnings- som ett förtäringssperspektiv. Dessutom ”förlänger [palten] lunchsömnen med några minuter” innan den när arbetet återtas ”börjar / portionera ut den näring som krävs för en / aldrig stagnerande känsla av att orka allt”.⁷⁸

Den praktiska aspekten, liksom kritiken mot estetiska, kulturella och sociala värderingar, återfinns i kläddiskursen. Vi möts av Stellan som ”tar på sig sådant han tycker är bekvämt, som flanellskjorta och keps. Det är kläder han heller inte behöver vara rädd om.”⁷⁹ I nekrologen över en person vid namn Lennart Rova slås ett slag för gummistövlar, ty Lennart ”var alltid klädd för skogspromenader i både vått och torrt”.⁸⁰ Detta anses vara så pass gott att Lennarts syskon inkluderar det i en minnesteckning över sin brors liv.

”En ordentlig jacka behöver man bara två av / att man har en för varje årstid, för vintern en / med innerfoder och för sommaren en utan”, påstås det i dikten ”Drömmen om att aldrig behöva ta av sig jackan”. Den typ av klädsel som beskrivs i dikten är praktisk i den mening att något ska utgöra skydd och antingen inte behöva tas av och på eller vara lätt att tas av och på. På den eftersträvaransvärda jackan ”har det bildats en hinna av fett och rök som / skydd mot svetsloppor och mindre hundbett”. Jackan bärs ”[s]å bekvämt som möjligt”, gärna med ”stryktåliga byxor och träskor att stiga ur”.⁸¹

Precis som i fallet med maten och ölen kontrasteras den lokala kläddiskursen mot den som råder, eller åtminstone föreställs råda, hos stockholmare eller sörlänningar. Även här positionerar sig malmfältska subjekt i linje med nödvändighetens smak medan de stockholmska intar, eller gestaltas inom, lyxens/frihetens dito.

Fint folk eller folk söderöver har aldrig jacka
för då heter dom blazer, väst, duffel eller rock
som dom måste ha hjälp med att hänga av

eller så heter dom anorak, päls eller dunjacka

---

76 David Väyrynen, *Marken*, s. 107.

77 David Väyrynen, *Marken*, s. 108.

78 David Väyrynen, *Marken*, s. 108.

79 David Väyrynen, *Marken*, s. 137.

80 David Väyrynen, *Marken*, s. 174.

81 David Väyrynen, *Marken*, s. 58 f.

och är alldelens för varma för att ha på sig inne
och alldelens för kalla för att ha på sig ute,

tillverkade mera för vad dom vill ha sagt
än för vad dom vill ha gjort är dom inte
jackor utan masker att gömma sig bakom⁸²

För det första tydliggörs återigen en dikotomi mellan Vi och Dom. ”Fint folk eller folk söderöver” är att likställa med de Andra. Här används ”fint” i social och kulturell mening för att beteckna de Andra, vilket innebär att det Vi som impliceras inte är ”fint folk”, utan människor av enklare slag. Denna kollektiva självbild har ingen negativa konnotationer, utan Vi:et är ett folk som, till skillnad från de Andra, varken gömmer sig bakom ”masker” eller behöver hjälp med att hänga av sig någon blazer eller päls. Vi:et är således att betrakta som ärliga människor som minsann utför sitt arbete själva. Det är fråga om att upphöja den prosaiska människan och samtidigt kritisera den upphöjdhet som ligger i själva begreppet ”fint folk”.

Vad är det då som gör fint folk fint? Jackan som bärs, liksom dess metafor, masken, fungerar som en utmärkt symbol för svaret: Ytorna skapar olikheter som inte finns mellan de kroppar som täcks. Kroppar är för all del inte identiska, men jackan kan, som det uttrycks, ”upphäva skiljelinjer mellan ytterligheter”. Olikheter, rent av ytterligheter, människor emellan bejakas alltså. Men ytterligheterna betraktas ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, i vilken identiteter är så pass ostadiga att en jacka bedöms kunna rasera dem. Med det sagt efterfrågas inte uttryckligen något slags uniformssamhälle, utan ”ett / tillstånd av tillåtande, praktiskhet och en / absolut frånvaro av fåfänglig strävan”.⁸³

Paradoxalt nog framhävs å ena sidan tillåtande, men å andra sidan fördöms mångfalden av jacktyper. Det är emellertid ett tillåtande som bör ses i just nämnda kontext, det vill säga i kombination med en i huvudsak praktisk funktion och utan fåfänga. En jacka är en jacka, liksom mat är mat och öl är öl, enligt nödvändighetens smak. Habitus – i egenskap av genererande princip och klassificeringssystem – konstituerar distinktioner och är således en grund på vilken subjekspositioner intas. Subjektens identifikationer med givna subjekspositioner uttalas inte explicit, men utifrån dels den relationella dimensionen och dels den diskursiva strukturen i fråga om smak vill jag påstå att identiteterna framträder pregnant nog att peka på å ena sidan en malmfältsk/norrländsk

---

82 David Väyrynen, *Marken*, s. 59.

83 David Väyrynen, *Marken*, s. 59.

identitet som bygger på subjektspostionering vid nödvändighetens smak och å andra sidan en stockholmsk/sörländsk identitet knuten till lyxens/frihetens smak.

IDENTIFIKATIONERNA

Subjektspostionering intas emellanåt i mer direkta relationer, det vill säga mellanmänskliga möten och förhållanden som alltjämt är diskursiva men som förstås utan materiella ”mellanhänder” såsom mat eller kläder. I dessa tenderar själva identifikationen att uttryckas mer explicit. Men samtidigt uppvisar diskurserna i fråga en större komplexitet än de tydligt dualistiska exemplen på lyxens/frihetens och nödvändighetens smak som behandlades i förra delen. Visserligen utgår jag fortfarande från en dualism i form av Vi och Dom, men de frukter som kan plockas upp från *Marken* visar sig ofta kräva fler än två korgar.

Om vi ska tala om en generell identitet hos Vi:et finns en stark förankring i kollektivet – inte minst arbetet, men också till exempel föreningen och församlingen.⁸⁴ ”Kollektivet är den medvetna sammanslutning av arbetare som tar vara på den kraft som finns i det att stå samman som en. Kollektivet är resultatet av arbetarnas bekräftelse av varandra.”⁸⁵ Detta framgår med all tydlighet särskilt i den i inledningen nämnda separatistiska rörelsen. Men i enlighet med den oenhetliga, polyfona strukturen finns det i bilden av arbetet och kollektivet också tvivel och motsättningar. Om sitt förvärvsarbete menar den unge Jannok att ”det går inte att beskriva känslan vad skönt det är att fara därifrån”.⁸⁶ Signaturen *Det var bättre förr* konstaterar i en insändare att ”[j]obbarna verkar inte bry sig om annat än de egna jobbet och sig själv”.⁸⁷ Här återgår mönstret från farmor som ska lära ungarna att mat är mat – den inom gruppen och mellan generationer förekommande klyftan, som tar sig uttryck i moralpanikens tecken: Ungdomen har tappat värderingarna – de diskursiva subjektspostioneringarna – som gör Oss till Oss.

Jannok utvecklar sin inställning till arbete och sätter det i relation till de som flyttar från hembygden: ”Dom som tänker lite annorlunda, dom går ju som klart skolan och sen är det tack och adjö. Men egentligen är det ju också dom som har hjärna. Istället för vi andra, vi lägger ju den undan och så går vi på jobbet.”⁸⁸ Här finns en också en spricka i bilden av det egna kollektivet: ett splittrat Vi bestående av ett Vi och ett Dom, fördelade efter ett slags klassificering utifrån skolresultat och geografiska rutter. Det är alltså svårt, om inte omöjligt, att finna något entydigt Vi

---

84 David Väyrynen, *Marken*, se t.ex. s. 10, 17 & 19.

85 David Väyrynen, *Marken*, s. 86.

86 David Väyrynen, *Marken*, s. 49.

87 David Väyrynen, *Marken*, s. 89.

88 David Väyrynen, *Marken*, s. 49.

definierat i sig. Därför bör avseende fästas vid gruppbildningens relationella beskaffenhet. Likt habitus funktion, vad finns det mer för distinktioner som konstruerar ett kollektiv malmfätsk/norrländsk identitet (om än en splittrad sådan) kontra en stockholmsk/sörländsk dito i *Marken*?

I verkets skapande av identitet är självbilden – som liksom identitet kan förstås på såväl individ- som gruppnivå – ett mycket intressant fenomen att titta på. Jag vill inte hävda att självbild och identitet utgör någon dikotomi. Vad jag menar med självbild är tvärtom till stor del sammanmält med identitet. Båda kan ses som produkter (om än inte definitiva, utan instabila och föränderliga), men mitt självbildsbegrepp innefattar det som Bourdieu inom habitusdiskursen kallar för en genererande princip.⁸⁹ Jag menar att självbildens plats i ett instabilt identitetsskapande dels konstitueras av identiteten och dels föregår de subjekspositioneringar utifrån vilka identiteter skapas. Inom självbildens diskursiva ramar produceras möjligheter (och begränsningar) rörande vilka positioner ett subjekt kan inta och hur subjektet kan identifiera sig. Självbilden är alltså något som konstrueras i relation till både jagets bild av den Andre och jagets bild av den Andres bild av jaget.

Låt oss titta på den malmfätska/norrländska bilden av stockholmare/sörlänningen. Denna bild både behandlar och befinner sig i en centrum- och periferidiskurs, som spänner över bland annat det politiska. Jag har tidigare berört järnvägen som ska byggas ”*ända upp till Umeå*”. I en insändare skriver *Det blir bara sämre* om socialdemokraterna att ”[k]nappt någon ovanför Gävle” finns med i ledningen och att ”[m]an är rökt om man inte blev född i Stockholm”. Oavsett huruvida påståendet om järnvägen eller socialdemokraterna stämmer är subjekspositionen onekligen outsiders.⁹⁰ Det är med denna position som *Marken* som diskursivt verk identifierar sig, som en outsider, en del i periferin. Men inför positionen i periferin finns en ambivalens, som ges uttryck för i samband med nämnda järnvägsyttrande: ”Dom som bor i södra Sverige, det är ju dom som politikerna prioriterar. [...] Då kommer man så där under radarn och det är ganska skönt, men man bör ju inte tycka det egentligen.”⁹¹

Den här kombinationen av å ena sidan bejakande av sin perifera position och å andra sidan kritik av just detta bejakande är återkommande. När Petter Holmgren träffar sin flickväns stockholmska kompisar går han in med inställningen att ”bara surra på som vanligt så får man se om det duger för dom”⁹². Men efter att ”det slutat med att jag [Petter] stod som ett mähä i hörnet och stirra” var tongångarna andra: ”Dom där rikingarna är jag väl inte så där vansinnigt intresserad att släppa

---

89 Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, s. 298.

90 David Väyrynen, *Marken*, s. 101.

91 David Väyrynen, *Marken*, s. 53.

92 David Väyrynen, *Marken*, s. 120.

in på livet”, skriver Petter, som ”inte tänker krusa för dom där högdjuren”.⁹³ Han går från öppensinnad till avståndstagande gentemot de Andra, men han gör det inom en centrum- och periferi-diskurs där makten ligger i centrum. *Han* ska se om *han* duger för Dom, och först efter att ha fått intrycket av att han inte duger intar han positionen av att *Dom* inte duger för honom. Petter bejakar inledningsvis sin plats i periferin – därtill uttryckligen genom stå ”som ett mähä i hörnet” – men försöker också att bestrida förhållningssättet genom att i efterhand kritisera det centrum som gör honom till outsiders. Positioneringen som outsider innehåller också en maktdimension, som i fråga om ”rikingar” och högdjur”. Om sin relation med Charlotte medger Petter att ”det ju hon som har övertaget”.⁹⁴

Att låta den Andre, den i centrum, få göra bedömningen om man är bra nog eller passar in utgör ett mönster; likaså förutsättningen att man inte är bra nog, en självbild präglad av mindervärdeskomplex inför den Andre. Petter skriver angående kvällen då han träffade Charlotte att ”man var inte helt som nån utomjording”⁹⁵, vilket signalerar att det förväntade hade varit att den Andres bild av en var just som utomjording. Men samtidigt finns outsidersdiskursen närvarande: han var bara ”*inte helt*” som en utomjording. Just den utomjordiska diskursen återkommer som ett tydligt tecken på alienation från centrum och den Andre. Om sitt möte med Charlottes föräldrar skriver Petter:

Apropå dom så har jag förresten träffat svärföräldrarna nu. Huij vilken g!
Man är ju på en helt annan nivå än dom där. Det är som man är född på en helt annan planet jämfört med dom. Det var ju inte det att dom var jävliga med en, men otroligt nedlåtande. Jag dög väl inte riktigt i deras ögon och man såg att Charlotte satt och skämdes.⁹⁶

Självbilden, den diskursiva antitesen till den Andre i centrum, lyser igenom. Likaså gör en osäkerhet. I citatet identifierar Peter sig själv som outsider i den givna kontexten. Det är den identitet som möjliggörs utifrån en självbild som inte hemmahörande, vilken i sin tur baseras på identiteten som norrlänning i ett stockholmskt socialt rum. Men osäkerheten ligger i två ordval. ”Jag dög väl inte riktigt” rymmer ett *väl* som antyder att han inte alls med säkerhet vet huruvida han dög eller inte. I påståendet att ”man såg att Charlotte satt och skämdes” finns ett *man* som dels innebär

---

93 David Väyrynen, *Marken*, s. 120.

94 David Väyrynen, *Marken*, s. 117.

95 David Väyrynen, *Marken*, s. 116.

96 David Väyrynen, *Marken*, s. 122.

att han delvis avsäger sig ansvaret för sanningshalten och, aningen paradoxalt, försöker göra den personliga upplevelsen till universell sanning.

Både självbilden och en kritik mot underliggande centrum- och periferidiskurs uttrycks i slutet av "Holmgrens hemlängtan", när Petter förefaller ha bestämt sig för att lämna Stockholm. Han motiverar hur som helst den avslutade kärleksrelationen med: "Fick för mig att hon tyckte det var fint att slippa bypajsaren."⁹⁷ Återigen är osäkerheten kring den Andres bild av en själv påtaglig och till synes godtycklig, och att identifiera sig själv som "bypajsare" ligger onekligen långt ifrån hur han, rent hypotetiskt, hade betecknat sig själv som hemmahörande i centrum. I nästföljande mening ifrågasätter Petter sig själv, och undrar om det kanske inte var han som ville slippa henne. Hur det egentligen ligger till är i sammanhanget inte viktigt; vad jag vill åt är osäkerheten i utsagorna.

I det osäkra och till synes godtyckliga ("dög väl inte", "man såg" och "fick för mig") finns möjligen ett slags annan kritik än den som ges uttryck för (att han inte dög, att Charlotte skämdes, att hon ville slippa "bypajsaren"). Vad jag har i åtanke är ett slags självkritik, eller kanske snarare en kritik mot den subjekspositionen som intas – för likväl som att tolkas *så här var det nog* kan osäkerheten i Petters utsagor ses som ett uttryck för *så här var det kanske inte alls*. Inbyggt i osäkerheten finns ett frågetecken fäst på de utsagor som norrlänningen tillskriver stockholmare. Antingen ifrågasätter han sina egna upplevelser av de händelser som beskrivs eller så ifrågasätter han de Andra: deras intentioner och/eller deras rätt att definiera honom. Exakt hur det ligger till är svårt att styrka, men jag vill påstå att kritiken av maktförhållandet mellan Vi och de Andra, och mellan periferin och centrum, finns i Petters uttryck.

"Nån stockholmare blir man nog aldrig", konstaterar Petter, åter med en öppnande osäkerhet, denna gång i form av *nog*.⁹⁸ Kanske kommer det sig av att han inte ges tillträde till identiteten stockholmare, kanske att han inte (längre?) vill, eller kanske bådadera. Påståendet leker med idén om subjektets aktivitet/passivitet, en dualism som ofta är närvarande när maktförhållanden mellan Vi och de Andra manifesteras. I Petters inriktning på hur de Andra ser på honom – och särskilt när han "stod som ett mähä i hörnet och stirra" – framträder denna passivitet i skapandet av hans identitet. Således kan uppbrottet från Charlotte och Stockholm ses som ett slags frigörelse, från passivt till aktivt subjekt, vilket är tematiskt centralt för bokens separatismmotiv.

Trots att exempel på utflyttningens attraktion finns, och att ingen antydning på att människor söderifrån inte skulle vara välkomna i norr görs, förekommer olika former av stigmatisering av stockholmare/sörlänningar och Stockholm/sörlandet. Det är inte fråga om stigmatisering i någon

---

97 David Väyrynen, *Marken*, s. 129.

98 David Väyrynen, *Marken*, s. 120.

objektiv, universell mening, utan utifrån den förståelsehorisont som konstitueras av de värderingar som till stor del råder hos bokens Vi, i enlighet med Bachtins tes om hemlandet (fast här: hembygden/regionen) som perspektiv och kulturell måttstock. Jag har tidigare berört ytlighet, ogästvänligt bemötande och Petters emellanåt fientliggörande av stockholmare i hans omgivning. Dessa uttryck har en viktig funktion i konstrueringen av Vi och Dom – i första hand för att identifieringen och värderingen av de Andra belyses, och därtill för att denna identifiering hjälper mig som läsare att förstå hur det stundom splittrade Vi:et är konstruerat. Följande anekdot är ett gott exempel:

En gång var Palon Juhani på väg tillsammans med en sörlänning för att arbeta i skogen. Palon Juhani tog älgkliv och sörlänningen lämnades efter. När sörlänningen slutligen fann arbetsplatsen hade Palon Juhani utfört två mans arbete. Sörlänningen blev förargad och frågade: ”Varför lämnade du mig för att ensam göra två mans arbete?” Palon Juhani svarade: ”Bättre ensam än med en dålig kamrat.”⁹⁹

Nämnvärt är att detta är enda gången i *Marken* som en sörlänning beskrivs i samband med arbete, och görs så som tämligen oduglig. I en dikt berättas att ”vi ser stadsmänniskan hamstra för varsitt bo”¹⁰⁰, och i en annan sägs om stockholmare att ”dom bryr sig blott om pengar, och insatslägenhet, / och byter bara sängar, tills dom har hittat det”. Genom att framställa de Andra som icke arbetande och egennyttiga kastas ett reflekterande ljus på Vi:et som ett arbetande kollektiv. I diskursiva gruppbyggningar identifierar man sig i förhållande till den Andre, en identifikation i vilken den Andre utesluts, som Winther Jørgensen och Phillips skriver.¹⁰¹ Således torde identifikationen av den Andres egenskaper också vara något som Vi:et dels identifierar sig i förhållande till och dels utesluter utifrån sin egen repertoar. Det är vad vi i motsats till subjekspositionering kan kalla för objektspositionering, den Enes diskursiva konstruktion av den Andre, som en indirekt konstruktion av sig själv.

Den ur det egna arbetet sprungna identiteten visar också tecken på relationell konstruktion av jaget, bortom den yrkesmässiga identiteten. Jannok talar om vilken usel arbetsplats gruvan är, men att han ändå inte vill att den ska försvinna, för ”*var fan ska man annars vara, ska man bli en vanlig människa som inte har en gruva?*”¹⁰² Han är ambivalent i sitt förhållningssätt till gruvan. ”Det värsta som kan hända”, menar Jannok, ”det är ju att nån tokig fyllgubbe med gevär är utanför

---

99 David Väyrynen, *Marken*, s. 157 f.

100 David Väyrynen, *Marken*, s. 69.

101 Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, s. 52.

102 David Väyrynen, *Marken*, s. 49 (kursivering i original).

fönstret. Eller att gruvan stänger.”¹⁰³ Det kanske mest slående är yttrandet om att bli ”*en vanlig människa som inte har en gruva*”. Det framgår inte vad ”att ha en gruva” innebär – att ha en som arbetsplats, att ha en i hembygden eller att ha en i regionen – men det står i korrelation till att vara en ovanlig människa. Således baseras denna identifiering som outsider på en diskursiv normalisering av de Andra, de som inte har någon gruva. Detta till trots finns ett motstånd hos Jannok genom att han önskar gruvan kvar. Friktionen kan kokas ner till ett val: att bli som de Andra eller att fortsätta vara del av Vi:et. Jannok väljer det senare.

SKEPTICISMEN OCH SJÄLVSTÄNDIGHETEN

I mångt och mycket är både skepticismen och självständigheten nära knutna till – och i vissa fall rent av odelbara med – den motståndets estetik som jag diskuterade i början av analysen. De förenas i sin polemiska hållning. Och precis som att estetiken utgår från och kretsar kring idén om ett Vi, är Vi:et vad skepticismen och självständigheten tar avstamp i. Vad exempelvis stockholmarna tycker om Norrland, landsbygden, gruvindustrin eller ens om sig själva framgår inte, eftersom Dom inte tilldelas agens i det kollektiv som *Marken* representerar.

Skepticismen riktas mot flera fenomen, varav ett i grova termer kan betecknas som moderniteten, eller världens föränderlighet. I *Att ge röst* från 2005, tolv år innan *Marken* gavs ut, vävde Roger Holmström in detta fenomen i ett vidare resonemang beträffande relationen mellan plats och litteratur:

I en tid av tilltagande globalisering och urbanisering tyder åtskilliga tecken på att intresset för regionalt baserade kulturyttringar ånyo är i stigande. Mycket handlar om att återvända till och bejaka sina rötter. I den post-moderna kulturens virtuella och relativistiska verklighetsflöde finns ett behov av en rotfasthet och en överblickbarhet som mitt i webbvärldens föränderlighet kan skapa trygghet och tillit.¹⁰⁴

Holmström satte fingret på den subnationella, icke-urbana platsens nutida belägenhet, dels som fysisk plats men också dels på ett kulturellt plan. De rötter som nämns i stycket är att betrakta ur ett Stanford Friedman-perspektiv, konstituerade utifrån globalt och urbant genomsyrade rutter. Precis hur relativistiskt verklighetsflödet verkligen skulle bli kanske Holmström inte kunde ana när han

---

¹⁰³David Väyrynen, *Marken*, s. 53.

¹⁰⁴Roger Holmström, *Att ge röst: omvärld och identitet i några nyländska folklivsberättelser*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2005, s. 14.

skrev det ovanstående (*post-truth* utsågs förresten till årets ord 2016 av *Oxford Dictionary* blott två månader efter Holmströms död), och ”webbvärldens föränderlighet” hade vid tillkomsten av *Att ge röst* ännu inte nått sociala medier-vågen med exempelvis Facebook, Twitter och Instagram. Så sett till hur regionsbaserade kulturyttringar betraktades redan för tretton år sedan är det kanske ingen större överraskning att mobiltelefonen får utstå ett visst förakt i den hembygdskära *Marken*.

En person i boken medger att han har mobiltelefon, men att han bara använder den som klocka.¹⁰⁵ En annan hävdar att den bör ”vara avslagen tills om det verkligen går åt helvete”.¹⁰⁶ Det finns här en parallell att dra längsmed den i habitusdiskussionen förekomna nödvändighetens smak: mobilen som något som brukas vid behov, snarare än som leksak eller statuspryl. Telefonen har sina funktioner, liksom maten är mättande och ölet berusande, och sedan sätts punkt för saken. Insändarskribenten *Det var bättre förr* å sin sida tar tillfället i akt och lyfter i en av sina texter fram mobiltelefonens roll i vad han upplever som ett socialt förfall: ”Man kan nästan tro folk är rädd för varandra nuförtiden. Istället sitter dom själv nånstans och klöser på varsin leksak.”¹⁰⁷ Just ordvalen ”klöser” och ”leksak” målar en närmast avhumaniserande bild av mobilanvändaren, som vore hen en lekande katt. Metaforen är återkommande i bokens mobiltelefonmotiv:

men här har dom suttit herrarna med sina klösplattor
och telefon och data och tryckt på alla knappar
som om det är nåt jävla dragspel
sprungit från ett hallelujaföredrag till ett annat
varit söderut och fått direktiv
bara för att man ska hålla igång
hela jävla apparaten här¹⁰⁸

Här når mobiltelefoni- och teknologiskepticismen sin kulmen, och teknologin kopplas samman till den maktdimension som råder mellan norr och söder; herrarna med ”klösplattor och telefon och data” har fått direktiv söderifrån. Huruvida herrarna i den brandtalsartade dikten representerar politiken eller något företag är inte uppenbart, men inte heller särskilt viktigt; det centrala är den struktur som återges. Rent organisatoriskt tillhör nämnda herrar det ”mellanskikt med basar / småpåvar och hitlerister” i ”pyramidsystemet” där ”det sitter höjdare i toppen och en massa folk i botten / som inte ska göra nå annat än lyda dom där i toppen”.¹⁰⁹ Denna toppstyrda organisations-

---

105Väyrynen, *Marken*, s. 11.

106Väyrynen, *Marken*, s. 140.

107Väyrynen, *Marken*, s. 89.

108Väyrynen, *Marken*, s. 96.

109Väyrynen, *Marken*, s. 97.

form går stick i stäv med bokens idé om kollektivet: ”I kollektivet bekräftas det att var och en som arbetar är de andras bror, syster, mor, far, son, och dotter. Kollektivet erkänner inget behov av överordnade.”¹¹⁰

Parallellt med en anti-teknologisk inställning finns alltså den anti-auktoritära. Tron är snarare på folkets förnuft och de egna färdigheterna, ty ”folk är klar över att hela rasket är på väg att rasa / fast att expertisens idioti lika fullt säger annat”.¹¹¹ Expertisen hamnar i skottgluggen även när *Det var bättre förr* i en insändare initierar kulturdebatt. ”Fast ingen fattar är det ändå så dom står där som experter och mumlar”, menar *Det var bättre förr* och uppmuntrar revyskådespelare att ”stå på er, gå samman och strunta i ’experterna’”¹¹², där citationstecknen runt det sista ordet betonar att den så kallade expertisen inte står högt i kurs.

Angående motsättningen mellan å ena sidan idén om kollektivets platta organisation och å andra sidan olika slags auktoriteter sägs det exempelvis att

inte är det lugnet och ron som för utvecklingen framåt
utan det är att den ena jäveln ger med sig
det är så enkelt
att man måste vara teoretiker för att inte fatta det¹¹³

Synsättet är djupt polariserande, och tanken på revolution framträder: Antingen tar folket makten eller så faller folket; antingen behåller de auktoritära makten eller så faller de auktoritära. Teoretiker målas här upp som världsfrånvända, dumma eller bådadera. Att en teoretiker inte förmodas begripa de rådande förutsättningarna är ett påstående som tangerar vad som kan kategoriseras som en akademikerdiskurs, eller som de ibland kallas i boken: ”läshuvuden”. Synen på denna grupp är emellertid mer tudelad än vad synen på expertis i stort är; skepticismen är mer nyanserad. Jag har tidigare nämnt Jannoks påstående om de som går klart skolan och flyttar söderut ”har hjärna”. I relation till att de som arbetar påstås lägga undan hjärnan är det att förmoda att de som ”har hjärna” flyttar för att studera.

Men som det hävdas i den didaktiska texten ”Ett monument på torget”: ”Tro inte att du någonsin kan bli bättre, att en förnämare uppfostran, högskolestudier eller en flytt söderut kan göra dig bättre. Studier kan förfina människan, men förbättrar henne aldrig.”¹¹⁴ Skillnaden mellan de två påståendena som ryms i sista meningen är vag. Om betydelsen av ”förfina” finns olika bud (SAOL:

110Väyrynen, *Marken*, s. 86.

111Väyrynen, *Marken*, s. 96.

112Väyrynen, *Marken*, s. 149.

113Väyrynen, *Marken*, s. 98 f.

114Väyrynen, *Marken*, s. 39.

förädla, göra mer precis¹¹⁵; SO: göra mer kultiverad, förbättra kvaliteten hos¹¹⁶), varav inget skiljer sig markant från ”förbättra”. Kanske finns nyckeln i föregående mening, där det avslutande ”bättre” saknar ett komparativ konjunktion i form av ”än”. Kvar är alltså frågan: Bättre än vad? Om vi utgår från påståendet att studier kan förfina människan, det vill säga på ett rent personligt plan, torde den förbättring som *inte* sker vara relationell, det vill säga: Du blir inte bättre *än* någon; du blir inte bättre än oss som stannar kvar. Här ligger skepticismen, som en subtil bild av akademikern som högfärdig, någon som tror att hen är något förmer efter utflyttning och högskolepoäng. I denna ”läshuvuds”-diskursen finns alltså en andrafiering; de ingår inte riktigt i Vi:et, och den mest påtagliga orsaken till det är att de har lämnat hembygden.

Samtidigt beaktas värdet av att studera och den kunskap som det bär med sig. Dessutom finns möjligheten till av-andrafiering, det vill säga att ”läshuvudena” kan ingå i Vi:et, som alltså är ett platsbundet vi: ”vi måste försöka göra så läshuvuden nämns stanna för när vi kommit så pass att alla varit och gjort det viktiga för att allt ska fungera så kommer det bli gott om tid där läshuvudena själv skulle få lugn och ro men också vara till nytta för andra”.¹¹⁷ I detta sistnämnda görs distinktionen mellan ”läshuvudet” och den ovan odugligförklarade teoretikern: Att vara till nytta är, åtminstone i teorin, något som man är i praktiken.

Skepticismen glider in i en självständighetsdiskurs när det kommer till läkarvård. Det antyds exempelvis i ovan citerade påstående att mobiltelefonen bör ”vara avslagen tills om det verkligen går åt helvete”. Att befinna sig i beroendeställning framställs som skamfyllt. En kort dikt lyder: ”vet du jag skäms att säga men / jag tror vi nästan måste åka in”¹¹⁸ Jag vill påstå att detta är nära besläktat med bokens separatism. En politisk ideologi och en olust inför att besöka vårdcentralen kan tyckas väsensskilda, men kopplingen mellan att som individ vilja vara oberoende av läkarvård och att som kollektiv vilja vara oberoende av Stockholm ligger ändå nära till hands; de ingår i en och samma självständighetsdiskurs, där frigörelse från auktoriteten är ändamålet.

I diktsviten om Kaikinen finns exempel på strävan efter självständighet och oviljan att söka läkarvård. Han har slagit ut tanden och det sägs att han ”skulle nog ha gått till läkarn, / men till det fanns inte viljan / eller tron på expertisen”. Kaikinen frågar sig: ”Varför ska jag låta andra / laga vad jag själv kan laga, / bara för att dessa andra / bättre klär i vita rockar?”¹¹⁹ Frågan rymmer en kombination som bildar ett slags diskursiv essens: anti-expertisen, självständigheten och den tvåfaldig andrafieringen (”Varför ska jag låta *andra* [...] bara för att dessa *andra* [...]). Vid ett

---

115”Förfina”, *Svenska Akademiens ordlista*, 2015, <https://svenska.se/saol/?id=0847053&pz=7> (hämtad: 2018-03-13).

116”Förfina”, *Svensk ordbok*, 2009, <https://svenska.se/so/?id=15506&pz=7> (hämtad: 2018-03-13).

117Väyrynen, *Marken*, s. 73.

118Väyrynen, *Marken*, s. 29.

119Väyrynen, *Marken*, s. 162.

annat tillfälle väljer Kaikkinen emellertid att söka vård, men han håller i längsta möjliga laget hårt på sin självständighet. Han har just råkat hugga sig själv med yxa i vänsterhanden när följande utspelar sig:

Grannen hörde skriket eka,
kom då raskt till kåken nästgårds
erbjöd sig att genast skjutsa
Kaikkinen till lasarettet.
”Kommer inte alls på fråga”
var det svar som mötte grannen,
”ännu duger högerhanden
för att kunna styra själv och
växla det gör man så sällan”¹²⁰

Även Petter visar sig skeptisk och värnar i självständighet när det knakar i förhållandet med Charlotte. Hon har föreslagit att de ska prova att gå i parterapi hos vad han benämner som en ”relations-expert”, men Petter är av åsikten att han ”behöver inte gå till nån tokdoktor för att veta vad som är felet med oss” och att det är ”nått man skulle borda kunna fixa själv”.¹²¹ Petters strävan efter självständighet tar sig uttryck på ett än intressantare sätt i ”Acklimatiseringsbjudningen”, där han befinner sig på en parmiddag hemma hos två stockholmare. Låt mig illustrera med tre separata utdrag, framställda i kronologisk ordning:

har du inte fått något att dricka – jag kan ta själv det är lugnt – gud nej inte
ska du behöva jonas kom nu och tar du med drinkbrickan är du gullig¹²²

behöver du gå på toaletten petter så kan jag visa var du hittar den – måste jag
på dass så drar jag i handtag tills jag hittar dit¹²³

men gud vilket gott vin – ja vi hade läst att det skulle vara riktigt bra vill ni
att jag ska hålla upp mer – har redan tagit mer och jag fyller på när det är
slut¹²⁴

120Väyrynen, *Marken*, s. 165.

121Väyrynen, *Marken*, s. 128.

122Väyrynen, *Marken*, s. 113.

123Väyrynen, *Marken*, s. 113 f.

124Väyrynen, *Marken*, s. 114.

Låt oss först stanna till vid textens titel, "Acklimatiseringsbjudningen", som tydligt – och sannolikt med viss ironi – anspelar på att norrlänningen i Stockholm ska minsann läras de sociala koderna och fogas in i stadsmiljön. Men i exemplen ovan ser vi en självständighetssträvan som inte bara äger rum, utan accelererar och accentueras under kvällens gång. Inledningsvis rör det sig om en kommentar om att själv ta en drink, vilket vänligt avvisas av värdinnan som ber sin sambo att ta med drinkbrickan. I nästa exempel talar Petter med sin icke-namngivna partner, som torde vara Charlotte. Han visar nu en större bestämdhet och vägrar att ta emot hjälp. I sista exemplet har han gått linan ut genom att på egen hand ha tagit för sig av vinet, och han gör klart att han kommer att fortsätta göra så. Att norrlänningens självständighetskurva tar sig uttryck i en stockholmsk kontext, under titeln "Acklimatiseringsbjudningen", skapar ett starkt symbolvärde av frigörelse i Petters handlingar.

Är det något man förväntas göra i norr är det att klara sig på egen hand. "Ensliga övningar" är ett slags instruktionstext som, vilket titeln avslöjar, uppmuntrar läsaren till att göra sig självständig. Poängen är att i perioder bege sig ut ensam till en stuga och medta minimalt med packning, i syfte att lära sig att leva utan vare sig andra människor eller materiella ting.¹²⁵ Genom att upprepa övningen kommer ens egentliga självständighet, till vardags dold under en fernissa av krass materialism, att uppenbaras och utvecklas – "[o]ch på nå sätt känns det som bättre för varje gång man lämnar det man trodde man var beroende av först".¹²⁶

Övningen bygger, precis som separatismen, på idén om att frigöra människan från en beroendeställning. Samma mönster återfinns i andra sammanhang. I Lennart Rovas nekrolog lyfts hans hembränning av sprit fram: han "såg aldrig meningen med att köpa något man kunde göra bättre själv".¹²⁷ Den egna produktionen betraktas med sådan vördnad att den nämns i en minnestext tillägnad den nyss avlidne. I en annan text hävdas det att "[i]nte äre ju heller riktigt din kåk / om du inte själv kan sköta den".¹²⁸ Detta självständighetsanspråk är direkt överförbar till den vidare platsdiskursen som råder i separatismen: från att du måste kunna sköta den egna bostaden om den ska betraktas som "riktigt din" till att ett Vi ska göra detsamma med byn eller regionen för att platsen ska vara "riktigt Vår".

125Väyrynen, *Marken*, s. 140 ff.

126Väyrynen, *Marken*, s. 141 f.

127Väyrynen, *Marken*, s. 174.

128Väyrynen, *Marken*, s. 21.

AVSLUTNING

SLUTDISKUSSION

Markens Vi och Dom konstrueras genom en kombination av diskurser. En av dessa är dualismen centrum och periferi. Denna har jag berört bland annat i samband med diskussionen om verkets polyfona struktur – ett formmässigt uttryck som av Vice kallas demokratiskt och av Jonsson och Öhman tillskrivs funktionen av att ge plats och röst åt annars sidoställda perspektiv. Den sistnämnda definitionen är tydligt förankrad i en centrum- och periferidiskurs som jag inte obetingat vill hävda är oegentlig, men som ändå är problematisk eftersom den kraftigt reducerar de platser, röster och perspektiv som inte har givits tillträde till ett bestämt centrum. Intressant nog ger *Marken* i viss mån uttryck för samma diskurs. Men jag vill påstå att detta på intet sätt sker under naivitetens flagg, utan som kritisk handling. Perspektiven och rösterna är så pass individuella och självständiga att verket blir polyfont, men polyfonin är så pass begränsad att ett Vi blir dominant och att ett Här blir centrum. Detta centrum är Malmfälten, där majoriteten av verket utspelar sig, medan sörlandet försätts i periferin. Stockholmare/sörlänningar gestaltas genom Vi:ets ögon och andrafieras i och med detta.

I och med Vi:ets perspektiv blir självbilden bärande, men det är först i den relationella kontexten som självbilden blir intressant och kan lära oss något om *Markens* identiteter – när självbilden nöts och stöts inom dialogiska diskurser, konstrueras och motsägs inom bildliga och bokstavliga rutter. Även om ordet i sig klingar ganska entonigt vill jag hävda att självbilden i själva verket är ackordisk. Som del i en relationell identifiering står självbilden i dialog med sig själv och den Andre på flera nivåer: den individuella och den kollektiva självbilden och bilden av den Andre, vilka konstituerar varandra; självbilden som konstitueras av den Andres bild av en; och självbilden som konstituerar och konstitueras av den bild som man tror att den Andre har av en.

Föreställningen om den Andre och de Andra – *det som inte är det Vi som jag tillhör* – är fundamental för att förstå den relationella konstruktionen av de identiteter, individuella och kollektiva, som konstituerar Vi och Dom i *Marken*. Det kan förstås genom Stanford Friedmans

begreppspar rötter och rutter, i vilka ens både bokstavliga och bildliga rutter konstituerar ens identifikation av sina rötter. Det kan till exempel handla om att människor i Malmfälten gestaltas som ett arbetande kollektiv. Denna identitet understryks av rutter: att stockholmare/sörlänningar, i egenskap av de Andra, framställs som högfärdiga, ohjälpsamma och icke-arbetande. Vi och Dom konstrueras också genom smak. Med hjälp av Bourdieus habitusbegrepp har jag analyserat hur bokens norrlänningar och sörlänningar förhåller sig till mat, alkohol och kläder. Där fanns en tydlig distinktion mellan Vi och Dom, med å ena sidan nödvändighetens smak och å andra sidan lyxens/frihetens smak.

En vanligt förekommande företeelse bland *Markens* norrlänningar är att inta en outsiderposition i förhållande till Stockholm/sörlandet. Men trots denna subjektposition hävdar subjektet inte desto mindre självständighet och sin skepticism gentemot auktoriteter. Dessa handlingar står i direkt korrelation med min utgångspunkt, det vill säga separatismen. Frigörelsediskursen är egentligen densamma, där den enda skillnaden är huruvida den tar plats på ett individuellt eller kollektivt plan. I båda fallen handlar det om att vara oberoende och utan överordnade.

Marken sällar sig till vad Sverker Sörlin identifierar som ”en alleuropeisk tendens i de senaste decenniernas regionalism, som skulle kunna kallas periferiernas reaktion mot moderniseringen.”¹²⁹ Självständighetsdiskursen, skepticismen och regionalismen går i polemik med en urban och global samtid. Det polyfona formspråket utmanar individualismen. Användningen av teknologi, särskilt mobiltelefonen, ifrågasätts. Och i boken ryms stigmatisering av såväl sörlänningar och omvärlden, vilket torde syfta till att stärka det egna kollektivet och hembygden.

I samband med reflektioner kring regionalistisk och separatistisk diktning skriver Sörlin att ”regionalismen i den norrländska litteraturen har i långt högre grad handlat om hur Norrland skall kunna bättre integreras i det svenska”.¹³⁰ Detta drag, av Sörlin identifierat i 1900-talets senare del, finns dock i *Marken*, förutsatt det svenska, det nationella, ses som något annat än det lokalt och regionalt partikulära. Här är det dominerande förhållningssättet att bejaka sig själva och den plats man befinner sig på, inte som något som ska dansa efter Stockholms pipa, utan som något unikt och värdefullt i sig självt. Den politiskt aktiva separatismrörelsen visar bortom alla tvivel detta, med explicita uttryck som ”vilken behållning det är för människan / att vi skulle behöva allt mindre söderifrån / detta gör att vi kommer längre och längre från städerna”.¹³¹ Men även i det vardagliga

---

129Sverker Sörlin, ”Författarna och regionen” i *Linjer i en norrländsk litteraturhistoria*, Kjell-Arne Brändström (red.), Umeå, Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet, 1999, s. 72.

130Sörlin, ”Författarna och regionen”, s. 68.

131Väyrynen, *Marken*, s. 67.

livet, långt från torgmöten och fanor, lyser det igenom: Vi är Vi, en identitet som konstrueras i relation till de Andra – men det är samtidigt ett Vi som inte behöver *ha* någon relation till de Andra, utan kan existera i sig självt.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter. *Handbok i kvalitativa metoder* (2:a uppl.). Stockholm: Liber, 2015.
- Bachtin, Michail. *Det dialogiska ordet* (2:a uppl.). Gråbo: Anthropos, 1991.
- Bachtin, Michail. *Dostojevskijs poetik*, (2:a uppl.). Gråbo: Anthropos, 2010.
- Bourdieu, Pierre. *Kultursociologiska texter* (4:e uppl.). Stockholm: Bruno Östlings bokförlag Symposion, 1993.
- Holmström, Roger. *Att ge röst: omvärld och identitet i några nyländska folklivsberättelser*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2005.
- Jonsson, Stefan. *Rapport från Sopornas planet: kritiska essäer*. Stockholm: Norstedts, 2009.
- Kort, Wesley A. *Place and Space in Modern Fiction*. Gainesville: University Press of Florida, 2004.
- Mills, Sara. *Discourse*. London: Routledge, 1997.
- Nilsson, Magnus. *Arbetarlitteratur*. Lund: Studentlitteratur, 2006.
- Sörlin, Sverker. "Författarna och regionen" i *Linjer i en norrländsk litteraturhistoria*, Kjell-Arne Brändström (red.). Umeå, Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet, 1999,
- Tenngart, Paul. *Litteraturteori* (2:a uppl.). Malmö: Gleerup, 2010.
- Vice, Sue. *Introducing Bakhtin*. Manchester: Manchester University Press, 1997.
- Vulovic, Jimmy. *Narrativanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2013.

Väyrynen, David. *Marken*. Luleå: Teg Publishing, 2017.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Öhman, Anders. *De förskingrade: Norrland, moderniteten och Gustav Hedenvind-Eriksson*. Stehag: Bruno Östlings bokförlag Symposion, 2004.

Öhman, Anders. "Vad är en norrländsk identitet?" i *"Rötter och rutter": Norrland och den kulturella identiteten*, Anders Öhman (red.). Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet, 2001.

DIGITALA KÄLLOR

"Babel" (tv-program), säsong 26, avsnitt 9, *SVT*, 2017-10-22

<https://www.svtplay.se/video/15611540/babel/babel-sasong-26-avsnitt-9> (hämtad 2018-03-13)

"Förfina", *Svenska Akademiens ordlista*, 2015, <https://svenska.se/saol/?id=0847053&pz=7> (hämtad: 2018-03-13).

"Förfina", *Svensk ordbok*, 2009, <https://svenska.se/so/?id=15506&pz=7> (hämtad: 2018-03-13).

Statistiska Centralbyrån, "Folkmängd i landskapen den 31 december 2016", 2017-03-21,

<http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--forsamling-landskap-och-stad/folkmangd-i-landskapen-den-31-december-2016/> (hämtad 2018-03-13).

Teg Publishing, "Marken av David Väyrynen" <http://www.tegpublishing.se/katalog/marken/> (hämtad 2018-03-13).

TT, "Väyrynen kan bli årets debutant", via *Svenska Dagbladet*, 2018-02-15,

<https://www.svd.se/vayrynen-kan-bli-arets-debutant> (hämtad 2018-03-13).